

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Arabské jaro v Tunisku

Bakalářská práce

Vypracovala: Denisa Čížková

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Olomouci dne 1. 4. 2014

.....

podpis studenta

Mé poděkování patří panu Ing. Mgr. Jaromíru Harmáčkovi, Ph.D. za cenné rady, vstřícnost a čas věnovaný mé bakalářské práci.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Denisa CÍZKOVÁ**
Osobní číslo: **R11357**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Arabské jaro v Tunisku**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Zásady pro vypracování:

Hlavním cílem této bakalářské práce je analýza dopadů Arabského jara v Tunisku. V první části se práce zaměří na ekonomický a politický vývoj v zemi od vzniku samostatné Tuniské republiky až po průběh revoluce. Poté se práce bude věnovat příčinám revoluce a následně socio-ekonomickým a politickým dopadům Arabského jara v zemi. V závěru bude zhodnocena současná situace a možný budoucí vývoj v Tunisku. Rozsah grafických prací: mapy, tabulky a grafy potřebné k vypracování tématu. Rozsah průvodní zprávy: 10 000-15 000 slov.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

BRADLEY, John R. After the Arab Spring: How Islamists Hijacked The Middle East Revolts. UK: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 0230338194. **FILIU, Jean- Pierre.** The Arab Revolution: Ten Lessons from the Democratic Uprising. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 0199898294. **WEIGL, Jiří a Marek LOUŽEK.** Arabské jaro rok poté - naděje, nebo zklamání?. 1. vyd. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2012. ISBN 978-80-87460-11-5. **MURPHY, Emma.** Economic and Political Change in Tunisia: From Bourguiba to Ben Ali. Macmillan Publishers Limited, 1999. ISBN 0333735005. **BOROWIEC, Andrew.** Modern Tunisia: a democratic apprenticeship. Greenwood Publishing Group, 1998. ISBN 9780275961367.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Jaromír Harmáček, Ph.D.**
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: **10. května 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **16. dubna 2014**

L.S.

Prof. RNDr. Jurač Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Novák, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 10. května 2013

Abstrakt:

Arabské jaro se stalo důležitým milníkem v historii arabských zemí na Blízkém Východě a v Severní Africe. Tunisko bylo zemí, kde celá tato událost započala. Tato práce podává stručným přehled politického a ekonomického vývoje v Tunisku, který je důležitý pro pochopení některých současných jevů v tuniské společnosti. Zabývá se příčinami, které vedly k revoluci a analyzuje socio-ekonomické a politické dopady Arabského jara v Tuniské republice. V závěru je pak nastíněna současná situace a možný budoucí vývoj.

Klíčová slova: Tunisko, Arabské jaro, revoluce, Ben Ali, nezaměstnanost, regionální nerovnosti, cestovní ruch

Abstract:

The Arab Spring has become the important milestone in history of Arab countries in Middle East and in North Africa. Tunisia was the first country, where the revolution was began. This thesis provides a brief overview of the political and economic development in Tunisia, which is important for understanding some of the phenomena in Tunisian society. Next, the thesis deals with the causes of the revolution and it analyses socio-economic and political consequences of the Arab spring. In the end, it provides information about the present situation and possible future development.

Key words: Tunisia, The Arab Spring, revolution, Ben Ali, unemployment, regional disparities, tourism

Obsah

ÚVOD	1
1 KAPITOLA POLITICKÝ A EKONOMICKÝ VÝVOJ TUNISKA OD VZNIKU SAMOSTATNÉ REPUBLIKY	3
1.1 POLITICKÝ VÝVOJ	3
1.1.1 Vláda Habiba Bourguiby.....	3
1.1.1.1 70. léta.....	6
1.1.1.2 Stávka v roce 1978	6
1.1.1.3 80. léta: Konec vlády Habiba Bourguiby.....	7
1.2 VLÁDA BEN ALIHO	9
1.3 EKONOMICKÝ VÝVOJ	12
1.3.1 Tunisko a Evropská unie.....	16
1.3.2 Období liberalizace ekonomiky 90. léta – rok 2010	18
2 PŘÍČINY REVOLUCE V TUNISKU	21
2.1 DEMOGRAFICKÝ PŘEDPOKLAD A ROLE MÉDIÍ.....	21
2.2 SOCIÁLNÍ PŘÍČINY A PORUŠOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV	21
2.3 EKONOMICKÉ PŘÍČINY REVOLUCE	23
2.4 PRŮBĚH REVOLUCE	25
3 DOPADY ARABSKÉHO JARA	28
3.1 SOCIO-EKONOMICKÉ A POLITICKÉ DOPADY ARABSKÉHO JARA.....	28
3.1.1 Investice a podnikání v Tunisku.....	28
3.1.2 Regionální nerovnosti	31
3.1.3 Nezaměstnanost.....	33
3.1.4 Dopad revoluce na hlavní ekonomické sektory	35
3.1.4.1 Cestovní ruch	35
3.1.4.2 Těžba a export fosfátů	37
3.1.5 Bankovní systém	38
3.1.6 Fiskální politika.....	39
3.1.7 Migrace	40
3.2 POLITICKÉ DOPADY	41
3.2.1 Tuniská ústava.....	42
3.2.2 Reforma bezpečnostních sil	43
3.2.3 Islamizace Tuniské společnosti.....	44
3.2.3.1 Salafismus	45
4 SOUČASNÁ SITUACE A BUDOUCÍ VÝVOJ	47
ZÁVĚR	50
SEZNAM LITERATURY	53

Seznam obrázků, grafů a tabulek:

Obr. 1 Podíl zemědělství na ročním GDP Tuniska mezi lety 1965–1978.....	13
Obr. 2 Zadlužení Tuniska mezi lety 1970–1978.....	14
Obr. 3 Podíl vývozu paliv na celkovém exportu v Tunisku	15
Obr. 4 Export zboží a služeb mezi lety 1993–2010.....	17
Obr. 5 Hrubý ukazatel školní docházky mezi lety 1990 a 2010.....	19
Obr. 6 Index cen potravin mezi lety 2000–2011	24
Obr. 7 Regionální členění Tuniska	32
Obr. 8 Počet turistů, kteří navštívili Tunisko mezi lety 2005–2010.....	36
Tab. 1 Příliv zahraničních investic zemí EU do Tuniska v mil. TND.....	30

Seznam použitých zkratek:

AfDB	Africká rozvojová banka (<i>African Development Bank</i>)
ASC	Asociace pro zachování Koránu
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i>
EEAS	<i>European External Action Service</i>
EU	Evropská unie
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství (<i>Food and Agriculture Organization</i>)
FIPA	<i>The Foreign Investment Promotion Agency</i>
HDP	Hrubý domácí produkt
IMF	Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund)
MDS	Hnutí sociálních demokratů
MTI	Hnutí islámské tendence (<i>Mouvement de la tendance islamique</i>)
MUP	<i>Mouvement de l'Unité Populaire</i>
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
PSD	Ústavní socialistická strana
RCD	Demokratické ústavní sdružení
UGTT	<i>Union Generale des Travailleurs Tunisiens</i>

Úvod

Termínem Arabské jaro jsou označovány vlny revolucí a nepokojů, které vypukly v roce 2010 v Tunisku a následně se rozšířily po celé Severní Africe a Blízkém Východě. Jarem jsou tyto revoluce nazývány po vzoru Evropy z roku 1848, kdy po revoluci ve Francii zachvátily nepokoje další evropské země. Stejně jako v 19. století v Evropě, tak i v současnosti v arabském světě mají revoluce své příčiny. Jedná se především o korupci v nejvyšší politické sféře, všudypřítomnou chudobu, nezaměstnanost a další, i když ne světu někdy na první pohled viditelné porušování lidských práv a svobod.

Arabské jaro vedlo ke svržení autoritativních režimů v Egyptě, Libyi, Jemenu a již zmiňovaném Tunisku. Vyvolalo občanskou válku v Sýrii trvající dodnes a otřásl režimy v mnoha dalších arabských zemích.

Vlnu protestů rozpoutalo upálení zoufalého pouličního obchodníka v prosinci 2010 v tuniském městě Sidi Bouzid, který tak chtěl poukázat na špatné životní podmínky v zemi. Jeho čin dokázal probudit tuniské obyvatelstvo, které do té doby snášelo represi ze strany svého prezidenta Ben Aliho, vládní korupci i nevyhovující životní podmínky. Tímto skončila desetiletí trvající vláda tuniského prezidenta. Do té doby se pro západní svět nepříliš důležité a geopoliticky nezajímavé Tunisko dostalo do centra pozornosti všech zahraničních médií. Je zajímavé, že právě Tuniská republika, do té doby jedna z nejvíce sociálně liberálních a ekonomicky vyspělých zemí v arabském světě, Evropou pokládaná za bezpečnou a stabilní zemi vhodnou pro turistiku i obchodní investice, byla hybatelem všech těchto událostí.

Cílem této bakalářské práce je nastínění vývoje země, který vedl k revoluci, a analýza příčin a dopadů Arabského jara v Tunisku. V první části práce se zaměřím na historický vývoj země po vzniku Tuniské republiky. Tato část je velmi důležitá, protože především to, jak se Tunisko politicky a ekonomicky vyvíjelo, ovlivnilo události v roce 2011. Druhá část se věnuje příčinám, které vedly k revoluci a jak se změnila společnost a celkové smýšlení obyvatelstva, které mělo tu sílu změnit svou budoucnost. V další části se zabývám samotnými dopady Arabského jara z pohledu socio-ekonomického a politického. Analyzuji, zda bylo dosaženo cílů, které měli iniciátoři revolty, jaké změny s sebou revoluce přinesla a především to, zda nová vláda nastolila cestu demokratizace a hospodářské stability. Závěrečná kapitola je věnována současné situaci a dalšímu možnému vývoji Tuniska do budoucna.

V průběhu práce se pokusím zodpovědět na tyto výzkumné otázky:

1. Jaké byly příčiny Arabského jara?
2. Jaké dopady má revoluce na společnost, politické dění a na ekonomickou situaci v Tunisku a k jakým změnám došlo?
3. Jakým směrem se Tunisko vydá v následujícím období?

Pro účely bakalářské práce byla použita metoda rešerše zdrojů a jejich následná kompilace. Hlavními zdroji pro mne byly jak tištěné knihy, tak i elektronické publikace. Vzhledem k danému tématu, které se z velké části zabývá aktuálním děním, jsem využila různých internetových novinových článků, dokumentů a analýz mezinárodních organizací. Pro zajištění správných informací jsem porovnávala získané údaje z více nezávislých zdrojů.

1 Kapitola politický a ekonomický vývoj Tuniska od vzniku samostatné republiky

Přesto, že stěžejní částí práce je současná situace v Tunisku a dopady revoluce, považují tuto kapitolu za velmi důležitou. Politika Habiba Bourguiby a Ben Aliho určila vývoj Tuniska na několik desítek let.

Výsledkem jejich vlády byl autoritativní stát utlačující práva svých občanů, sociální problémy a rychle rostoucí ekonomika, ale bez stabilní základny, která nedokázala ustát světovou krizi v roce 2008, a v následujících letech se Ben Alimu nepovedlo tento propad ekonomiky vyrovnat, což se stalo jednou z příčin revoluce v roce 2011.

Na druhou stranu je nutno říci, že Tunisko bylo a stále je považováno za nejliberálnější stát Severní Afriky a Blízkého Východu s prozápadní orientací a poměrně prosperující ekonomikou.

1.1 Politický vývoj

1.1.1 Vláda Habiba Bourguiby

Nezávislost získalo Tunisko v roce 1956 po 75 letech nadvlády Francie. Republikou se stalo o rok později a prezidentem byl zvolen Habib Bourguiba, který dlouhá léta bojoval za nezávislost země. Stál také v čele národního hnutí Neo-Destour, které se angažovalo v boji za samostatnost Tuniska. Strana měla schopnost zaujmout širokou veřejnost a všechny vrstvy obyvatelstva. Populismus se stal jejím hlavním prostředkem k získání podpory obyvatelstva. Podle nové ústavy z roku 1959 se Neo-Destour stala jedinou legální politickou stranou v Tunisku.

Tunisko bylo ustanoveno prezidentskou republikou po vzoru francouzského systému, čímž si Habib Bourguiba zajistil hlavní postavení při rozhodování o důležitých záležitostech v zemi (GlobalEDGE, 2012). Zákonodárným orgánem se stalo Národní shromáždění, které mohlo být zastoupeno pouze členy strany Neo-Destour.

Strana začala budovat tuniskou demokracii tím, že podporovala diskuze týkající se národních i regionálních problémů, snažila se zavést demokratické hodnoty ve společnosti, udržovala svůj reprezentativní charakter rovnováhou mezi zájmy elity a nadšením mas. Dále podporovala aktivní účast široké veřejnosti na lokální politice

a demokratické volby spolu s možností otevřené kritiky autority státu. Přesto se strana nevyvarovala totalitní formě všech těchto demokratických zásad (Moore, 1962). Jak píše ve své knize Emma Murphy (1996: 14), v Tunisku vznikly zájmové skupiny skládající se z obyvatel různých společenských vrstev, které mohly vznášet své požadavky na stát prostřednictvím svých zástupců ve straně.

Členem se mohl stát kdokoli, pokud nebyl již členem jiné politické strany, ctil rozhodnutí strany, platil poplatky a především respektoval principy strany. Tyto organizace byly hierarchicky uspořádány, přesto i lidé z nižších organizací měli možnost vyjádřit svůj názor ve straně. Této reprezentaci zájmů obyvatelstva se říká korporativismus. Je založen na dvou základních předpokladech, které jsou součástí politické struktury. Tím prvním je shoda společnosti na kolektivních cílech a metody jejich dosažení a druhým je, že třídní identita a zájmy nemají vliv na vztah společnosti a státu (Murphy, 1999: 15). Na druhou stranu zájmové skupiny dávaly stranickým lídrům možnost udržovat kontrolu nad celým aparátem strany (Moore, 1962).

Strana byla budována demokraticky a pro všechny Tunisany bez rozdílu. Později začala spíše dávat přednost realizování příkazů „shora“, než by naslouchala hierarchii deliberativních orgánů, které artikulovaly názory reprezentace „zdola“. Mohlo by se zdát, že se strana transformovala v totalitní režim, ale toto tvrzení je zavádějící (Moore, 1962). Tedy přestože Tunisko působilo jako nedemokratický stát, jeho principy byly postaveny na spolupráci společnosti, strany a státu, což lze do jisté míry považovat za demokracii.

Je důležité říci, že Bourguiba se zasadil ještě v době, kdy byl premiérem, o sérii zákonů, které upravovaly postavení žen v tuniské společnosti, s názvem *The Code of Personal Status*. Zákony zakazovaly polygamii, která byla v té době v arabských zemích běžně povolena. Dále dávaly ženám právo na vzdělání, dobrovolné manželství, byl stanoven minimální věk pro sňatek a byl zaveden klasický rozvod. Tímto krokem se Tunisko stalo zemí s nejlepším legislativním postavením žen na Blízkém Východě.

V začátku působení se jako prezident zasadil o reformu vzdělání. Bourguiba věřil, že rozvoje společnosti jako celku může dosáhnout pouze prostřednictvím vzdělání. Zavedl nepovinnou školní docházku pro všechny bez rozdílu i v chudých oblastech Tuniska do věku 16 let. Přestože školství tvořilo velkou část výdajů státního rozpočtu, bylo poskytováno zdarma. Součástí této reformy byla i podpora rozvoje mladistvých. Dalším opatřením, které bylo v Tunisku přijato, se stala reforma týkající se růstu populace. Habib Bourguiba věděl, že velká populace bude brzdit ekonomický

rozvoj Tuniska a bude se v té době jen pomalu dostávat ze špatné situace. Proto zavedl kontrolu porodnosti, povolil antikoncepční opatření a spolu s rozvojovým programem Spojených národů započal program pro plánované rodičovství. Tím dokázal, že programy na plánované rodičovství mohou být úspěšné i v muslimských zemích (Wallach, 2005: 279).

Jednou z největších reforem se stala reforma náboženství. Došlo k zestátnění majetku a polností náboženských nadací. Tím omezil možnosti islámského duchovenstva široce působit na obyvatelstvo Tuniska a islámské právo se omezilo jen na rodinné záležitosti (Girgle, 2007: 91). Přesto nebylo snahou naprosto odstranit islám ze života Tunisánů, jako tomu bylo například v Turecku za vlády Atatürka.

Klíčovým bodem Bourguibovy politiky byly nejen sociální reformy, ale také ekonomický růst. Zaměřil se na industrializaci a reformu zemědělství. Stát zavedl plánované hospodářství a vytvořil družstva na půdě, která byla zabavena během již zmíněné náboženské reformy (Girgle, 2007: 93). Industrializace byla založena na výrobě produktů, které měly substituovat zboží dovážené ze zahraničí, a tím zajistit soběstačnost Tuniské republiky. To se však příliš nedařilo. Tahounem ekonomiky se tedy stala těžba ropy a fosfátů, které jsou pro Tunisko dodnes významným vývozním artiklem. Ani přes značné úsilí se nedařilo snížit nezaměstnanost. Stát vytvořil centrálně plánované hospodářství s velkým počtem pracovních míst k řízení zemědělských družstev a dalších odvětví ekonomiky. Tím se zvýšil počet pozic v oblasti byrokracie.

Ve společnosti se vytvořila nová rozsáhlá třída, která se kvůli své důležitosti stala součástí vlády a začala prosazovat své vlastní zájmy. Aby vláda zabránila napětí mezi společenskými třídami, poskytla obyvatelstvu již zmíněné vzdělání, přístup ke kvalitní lékařské a sociální péči. Pravdou bylo, že vláda potřebovala spíše investovat do industrializace a modernizace, ale jako důležitější se jí jevila stabilita společnosti. Se vzrůstající byrokracií v Tunisku skončila populistická vláda a byla nastolena vláda třídních elit. Přesto, že nemohli přerozdělovat finanční prostředky státu, měli kontrolu nad udělováním licencí, pracovních míst a veřejných zakázek (Murphy, 1999: 22).

V 70. letech se začaly projevovat nedostatky omezených hospodářských reforem a spolu s neúspěšnou pozemkovou reformou se tuniský socialismus blížil ke konci. S dalšími problémy, například stále se zvyšující nezaměstnaností¹ a zvětšující se

¹ Nezaměstnanost se v té době pohybovala podle oficiálních statistik okolo 12 %, avšak podle odhadů mohla být tato hodnota daleko vyšší (Girgle, 2007: 95).

propastí mezi chudými a bohatými, byl nucen Bourguiba přistoupit k liberalizaci ekonomiky, avšak nikoliv politiky.

1.1.1.1 *70. léta*

Bourguiba byl přesvědčen Světovou bankou, že jediné řešení tehdejší situace je liberalizace a otevření tuniského trhu pro zahraniční investice. Bourguiba souhlasil, ale přes všechny snahy začala jeho moc slábnout a přesvědčení Tunisánů o jeho schopnosti řídit zemi také. V samotné straně Neo-Destour, se začaly ozývat hlasy, že by mělo dojít k demokratizaci politického systému. Jako první vzniklo v Paříži hnutí MUP (*Mouvement de l'Unité Populaire*), které usilovalo o demokratizaci Tuniska, ale na dění v zemi nemělo až tak velký vliv.

Později byla založena strana Hnutí sociálních demokratů (MDS), která byla uznána v roce 1983 jako další oficiální strana vedle strany Neo-Destour. V tomto období se demokratické tendence začaly rozšiřovat a s nimi se otevřela i možnost pro islamistická hnutí, která se snažila o obnovení islámských zvyků a tradic v Tunisku. Asociace pro zachování Koránu (ASC) vznikla již v roce 1970 a poukazovala na odklon od tuniských tradic a příliš velký vliv západní kultury (Girgle, 2007: 96).

O sedm let později vznikla Tuniská liga za lidská práva, jejíž prvotní snahou byla liberalizace politického systému. Tedy lidská práva se stala pouze jakýmsi prostředkem, nikoliv hlavním cílem. V tomto období se začala aktivně zapojovat tuniská odborová organizace UGTT (*Union Generale des Travailleurs Tunisiens*), která sdružovala pracující Tunisany. Tato organizace byla po celou dobu součástí strany Neo-Destour, ale v 70. letech se postavila proti vládě a stala se tak její jedinou reálnou opozicí (Bishara, 2014).

Celkově bylo období 70. let charakteristické občanskými nepokoji především mladých Tunisánů, zesilujícími se represemi vůči obyvatelstvu, hlasitou kritikou ze strany členů Neo-Destour proti vládě a zvýšenou aktivitou islámských hnutí (Washington Post, 2014).

1.1.1.2 *Stávká v roce 1978*

V předešlých letech docházelo jen výjimečně k stávkám, které také nikdy nebyly příliš rozsáhlé, ale 26. ledna 1978 byla vyhlášena generální stávká. Tento den se zapsal

do tuniských dějin jako Černý čtvrtek. Stávka byla zorganizována UGTT, která nesouhlasila se způsobem vlády prezidenta a vládnoucí strany (Bishara, 2014). Požadovala ekonomické reformy a společenské změny, jež měly vést k demokratizaci Tuniska. Stávky se účastnili studenti, nezaměstnaní mladí lidé a obyvatelé měst.

Z počátku poklidná stávka se zvrhla v násilné střety s policií a armádou, při nichž přišlo o život 42 lidí a stovky jich byly zraněny (Champion, 2013). Hlavní iniciátoři, tedy vedení organizace UGTT, byli zatčeni. Nařízení tvrdého zásahu pomohlo vládě a prezidentovi, kteří se báli o své pozice, uklidnit situaci, ale na druhou stranu to utvrdilo Tunisany v jejich přesvědčení, že vláda a prezident nejsou schopni nadále vést zemi. Obraz Habib Bourguiba jako „Otce vlasti“ byl nenávratně poškozen.

Považuji za důležité zmínit, že zklamání z vládnoucího režimu pomohlo naopak islámským propagátorům, kteří vedle UGTT tvořili alternativu vůči tehdejší sekulární vládě. Bylo založeno Hnutí islámské tendence (*Mouvement de la tendance islamique*, MTI), které požadovalo návrat k islámským tradicím, řešení ekonomických problémů a zavedení politického pluralismu. Díky sociálnímu zaměření a charitativní činnosti si hnutí získalo velký počet příznivců a pro vládu se stalo velkým problémem.

1.1.1.3 80. léta: *Konec vlády Habiba Bourguiby*

V roce 1980 rezignoval ze zdravotních důvodů tehdejší premiér Nouira a novým premiérem byl jmenován Muhammed Mzali. Jeho úkolem byla celková stabilizace země. Prvním krokem byl pokus o liberalizaci politického systému. V roce 1981 Habib Bourguiba povolil vytvoření kandidátek všem stranám, které splňovaly dané podmínky (Washington Post, 2014). Strany nesměly být nijak nábožensky a ideologicky zaměřené, strany nesměly být podporovány ze zahraničí a samozřejmě bylo zakázané vést volební kampaň proti samotnému prezidentovi (Girgle, 2007: 89).

Volby byly vyhlášeny na rok 1981 a všem stranám, které získají ve volbách více než 5 %, byla přislíbena legalizace. Volby vyhrála s 94,6 % strana Národní fronty, která zahrnovala PSD² a UGTT (Murphy, 1996: 63). Opoziční strany obvinily Ministerstvo vnitra ze zfalšování výsledků voleb, aby tak zabránily jejich legalizaci (Allani, 2009). To však na výsledku nic nezměnilo a volby byly prohlášeny za platné.

Na druhou stranu vláda povolila opozici publikovat vlastní periodika a propustila některé politické vězně. Tato opatření měla jediný účel, a to omezit rostoucí

² Název strany Neo- Destour byl v roce 1964 změněn na Ústavní socialistickou stranu (PSD).

vliv MTI. Strana PSD tak chtěla začlenit opozici do politického systému, aby zabránila tvoření koalic těchto opozičních stran s MTI. Vláda se obávala islamizace jako v případě Íránu, která by vedla k ukončení zahraniční podpory a rozvojové pomoci Tunisku, a vládě se také nelíbil jejich program proti modernizaci, sekularismu a prozápadní politice (Allani, 2009).

Tunisko se dostávalo do pozice, kdy ceny potravin dovážených do země začaly růst kvůli rostoucí hodnotě dolaru, počet nezaměstnaných se stále zvyšoval a zadlužení státu přesahovalo roční rozpočet. Situace v zemi se začala vyostřovat také kvůli nátlaku Světové banky v roce 1984, na jehož základě stát přestal dotovat ceny základních potravin, jejichž cena se začala řídit trhem. Ceny pšenice a dalších obilovin, které tvořily základ jídelníčku téměř všech obyvatel, přes noc stouply až dvojnásobně (Murphy, 1999: 65–66).

Toto opatření vyvolalo v zemi demonstrace, protože takové zdražení přišlo v době, kdy ekonomická situace Tunisů byla již tak nepříznivá a další zdražení neúnosné. Policie ani armáda nedokázala rozbouřené davy v ulicích tuniských měst uklidnit, a proto byl Bourguiba nucen zrušit opatření vlády a obnovit dotace potravin. Do čela bezpečnostních sil byl povolán Zine el Abidine Ben Ali. S jeho příchodem skončil pokus o liberalizaci politiky a došlo k utužení režimu. Znovu byly zakázány některé opoziční noviny a došlo k zatčení údajných vůdců demonstračních akcí.

Ben Ali razantně zakročil proti MTI, které považoval za hlavní iniciátory neklidů v zemi. Politické napětí se výrazně projevilo v roce 1986, kdy opoziční strany bojkotovaly účast ve volbách (Girgle, 2007: 99). V roce 1987 Ben Ali vedl proti-islamistickou kampaň, při které došlo k zatčení stovek členů islamistických hnutí. Naopak MTI odpovědělo zesílením kampaní proti režimu. Napětí vyvrcholilo v srpnu, kdy byl spáchán bombový atentát na turisty v Monastiru a Sús. Bourguiba považoval atentát v Monastiru, v jeho rodném městě, za útok proti jeho vlastní osobě a požadoval popravení viníků. Ben Ali však spolu s vládou odmítl toto nařízení, se kterým by mohli Tunisové ztratit důvěru v soudní moc, a zároveň by mohlo dojít ke zvýšení intenzity islamistických útoků proti vládě (Allani, 2009).

Ve stejném roce se začal projevovat Bourguibův špatný zdravotní stav. Jeho nevyrovnané chování a často nepochopitelná rozhodnutí se stala hrozbou pro samotné Tunisko a vláda pochybovala o jeho schopnostech nadále vykonávat jeho funkci prezidenta. Na konci roku Bourguiba jmenoval premiérem Ben Aliho, ten najednou získal kontrolu nad vládou, bezpečnostními složkami i samotnou stranou.

Bourguiba tak de facto poskytl Ben Alimu možnost k jeho sesazení, k čemuž došlo v listopadu roku 1987. Ben Ali nechal lékařskou komisí prohlásit Bourguibu za neschopného nadále řídit stát. V takovém případě tuniská ústava povolovala zrušení doživotní funkce prezidenta a cesta Ben Aliho s podporou vlády k prezidentské moci byla otevřená. Ben Ali se oficiálně stal hlavou státu 7. listopadu 1987. Přestože někteří vládní činitelé měli pochybnosti o jeho nástupu do funkce, jeho krok byl legitimní, protože podle ústavy měl jako premiér vlády zastávat funkci prezidenta, dokud nebude zvolen jiný ve volbách.

Habib Bourguiba strávil zbytek svého života v domácím vězení v Monastiru. Kult jeho osobnosti je v Tunisku stále velmi zřetelný a většina důležitých míst nese jeho jméno. Úctu si získal i od jiných obyvatel arabského světa, kterými je považován za příkladného vládce svého lidu, který tvrdě bojoval za samostatnost své země. Často však byl kritizován za svou zahraniční politiku, která byla silně prozápadní, což se některým arabským státům nelíbilo. Byl mu také vytýkán jeho přístup k islámu. Přestože byl muslim, nelpěl na přísném dodržování Koránu. Jeho snahou bylo vytvořit nové chápání náboženství tak, aby nebránilo modernizaci země (Hole, Grosberg a Robinson, 2007: 32).

1.2 Vláda Ben Aliho

Počátek jeho vlády se nesl v duchu liberalizace a privatizace. Stejně jako Bourguiba považoval za nejdůležitější ekonomický rozvoj a zlepšení sociální situace v Tunisku. Přesto byl pro udržení své pozice schopen mnoha nedemokratických činů, které se mu spolu s dalšími okolnostmi v roce 2011 staly osudnými.

Po nástupu do funkce prezidenta zároveň zastával funkci premiéra a vedoucí funkci ve straně PSD. Tuto moc využil k přetvoření politického systému dle obrazu svého (Girgle, 2007: 100). Přestože byl znám svým tvrdým a neústupným jednáním, kterého se někteří Tunisané obávali, jak jsem již zmínila, první roky vlády se projevovaly demokratizací společnosti. Došlo ke změnám v samotné vládnoucí straně PSD. Byla přejmenována na Demokratické ústavní sdružení (RCD).

Dalším krokem pak byla úplná změna fungování strany. Byla zrušena účast občanů ve straně, a tím i možnost se podílet na vládě. Ben Ali se naopak obklopil

novými, neznámými lidmi³ z vysokých vrstev tuniské společnosti, kteří byli loajální vůči jeho osobě, ale zároveň nemohli být nějak spojováni s minulou vládou. Udělil amnestii stovkám politických vězňů, včetně členů MTI. Dále zrušil soud zabývající se státní bezpečností, přijal úmluvu Organizace spojených národů o mučení, podpořil legislativu, která usnadňovala vytváření asociací a zakládání stran.

V roce 1988 byl vytvořen Národní pakt, který byl krokem k pluralismu v Tunisku. Sdružoval stranu RCD spolu s dalšími menšími stranami, což Ben Alimu zajistilo plnou podporu pro jeho reformy. Pakt zahrnoval i zmínku o dodržování lidských práv a důležitost arabského odkazu spolu s islámskou historií Tuniska (Beránek, 2013: 37). Došlo také k několika ústupkům v otázce náboženství. Na rozdíl od Bourguiby nebyl pro striktní omezování islámu a dokonce jej prohlásil za státní náboženství. Věděl, že islám je součástí běžného života Tunisánů a snaha o jeho násilné odstranění by mohla ohrozit jeho postavení hned na počátku vykonávání funkce prezidenta.

Ve stejném období se transformovala islamistická strana MTI ve stranu Národní obrody (*El-Nahda*). Strana žádala o legalizaci, avšak tento požadavek byl zamítnut, především z důvodů extremistických názorů některých členů strany (Allani, 2009). Hlavní představitel Ghannouchi emigroval do Francie (Girgle, 2007: 101).

Další volby byly vyhlášeny na rok 1989. Přestože nově vydané zákony povolovaly opozičním stranám účastnit se voleb, žádná z nich se do Národního shromáždění nedostala. Tento fakt ovlivnila skutečnost, že Ben Ali omezil přístup médií, a tím i možnost opozičních stran získat voliče prostřednictvím mediálních kampaní. Výsledkem voleb bylo získání všech křesel stranou RCD. Tímto momentem skončila snaha o demokratizaci země a Ben Ali soustředil veškerou moc do svých rukou a rukou svých důvěrníků.

Je nutné podotknout, že prezident byl v Tunisku volen na pět let, přesto v každých následujících volbách až do roku 2009, kterých se Ben Ali účastnil, vždy zvítězil. S touto situací nebyla spokojená strana *El-Nahda*, která odpověděla zesílením demonstrací vůči režimu. Ben Ali naopak zintenzivnil represi vůči islamistickým hnutím a dal jasně najevo, že islamismus považuje za hlavního nepřítele Tuniska a že je zastáncem sekulárního státu (Hole, Grosberg a Robinson, 2007: 33). K potlačení

³ Myšlenka přijetí neznámých lidí bez jakékoliv moci se váže s posílením samotné moci Ben Aliho. V případě jakéhokoliv nesouhlasu s jeho konáním, byli okamžitě vyhozeni (Beránek, 2013: 37).

protestů využíval režim tvrdých taktik, jako bylo mučení a vojenské soudy. Klíčovým prvkem Ben Aliho vlády se stejně jako například v Egyptě stala policie a armáda (součástí byla Národní garda, která sloužila k ochraně proti vnitřnímu nepříteli), která sloužila k udržování pořádku v zemi, ochranu před teroristickými útoky a podle Ben Aliho k ochraně turistů (Beránek, 2013: 37).

Ve skutečnosti byl bezpečnostní aparát využíván spíše k zastrašování opozice a ochraně režimu. Ben Ali se vrátil k časům vlády Habiba Bourguiby, když došlo k omezování svobody médií a k manipulaci v různých organizacích a odborech. Byl silně zapojen do vedení každého ministerstva, aby si zajistil naprostou kontrolu nad svými lidmi. Také proslul častými změnami obsazení kabinetů, aby tak předešel vytváření klientelistické sítě. K ekonomickým reformám, které byly v Tunisku během režimu Ben Aliho provedeny, bylo nutné navázat zahraniční kontakty, a získat si tak trhy pro odbyt tuniského zboží a naopak přilákat investory do Tuniska. Ben Ali se zaměřil na Francii (ekonomické vazby z koloniálních dob jsou i v dnešní době důležité pro obě země), Evropskou unii, Spojené státy americké, arabské země, a to především na blízké sousedy (Beránek, 2013: 38). Blíže se na aspekty spolupráce mezi Tuniskem a jeho ekonomickými spojenci zaměřím v kapitole věnující se ekonomickému vývoji Tuniska.

Postavení Tuniska v mezinárodní politice nebylo lehké. Na jednu stranu byla země silně prozápadní, na tu druhou Ben Ali viděl v arabských zemích možné ekonomické spojení, ale právě orientace na Západ mu v tomto případě jeho snažení znesnadňovala⁴. Situace se zlepšila v roce 1983, kdy se Tunisko stalo sídlem Organizace pro osvobození Palestiny. Tento čin zajistil Ben Alimu přízeň většiny sousedů.

V roce 1989 byla založena Arabská maghrebská unie, která usiluje o hospodářskou a politickou jednotu Severní Afriky. Jejími členy jsou Tunisko, Libye, Maroko, Mauretánie a Alžírsko (Czefrica, 2013). Ben Aliho režim skončil v roce 2011, kdy byl nucen vzdát se prezidentského křesla a uprchl do Saúdské Arábie. Co předcházelo těmto událostem, tomu se budu věnovat v následující kapitole, která se

⁴ Počátkem nepřátelských vztahů Tuniska s arabskými zeměmi je spojen s odmítnutím panarabské myšlenky Habibou Bourguibem a jeho rozhodnutím přiklonit se k západním zemím a Evropě.

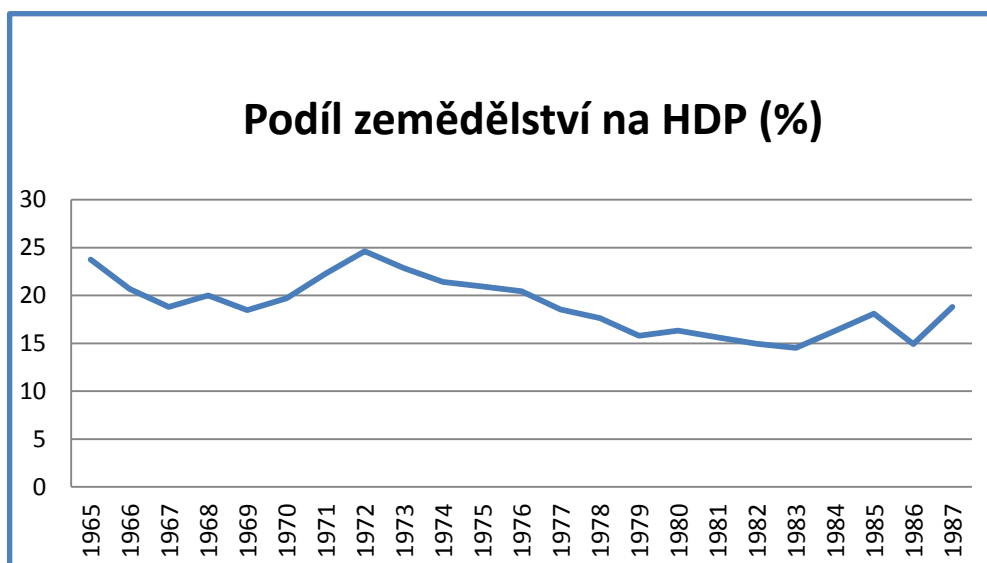
věnuje příčinám revoluce. Zde se více zaměřím na společenskou atmosféru v Tunisku a další prvky, kterými se jeho vláda vyznačovala.

1.3 Ekonomický vývoj

Jak bylo řečeno na počátku kapitoly, ekonomický růst se stal hlavním bodem vlády jak Habiba Bourguiby, tak i Ben Aliho. Hospodářský vývoj Tuniska prošel mnohými reformami, které byly v některých případech úspěšné, v jiných už méně. Po získání samostatnosti Habib Bourguiba okamžitě započal s transformací tuniské ekonomiky, která byla silně provázána s Francií. To znamenalo, že velká část firem byla vlastněna Francouzi, a proto v prvních letech docházelo k převodu vlastnictví do rukou Tunisánů a znárodnění podniků, které poskytovaly veřejné služby (Murphy, 1999: 81).

V situaci, kdy byl průmyslový sektor výrazně zanedbaný, se prezident rozhodl pro industrializaci. Tunisko mělo snahu přilákat zahraniční investory, přesto si však udržet určitý podíl kontroly v důležitých sektorech tuniské ekonomiky. Tento přístup se však ukázal jako nepřínosný, a tak se stát rozhodl investovat do sekundárního sektoru sám bez zahraničních financí. Toto období tedy bylo charakterizováno dominantním postavením státu v tuniské ekonomice (AfDB et al., 2013).

Významnou část rozpočtu tvořily výdaje právě na vzdělání, které bylo nezbytné pro obsazení pracovních míst s potřebou vysoké kvalifikace. Velké množství peněz bylo investováno do veřejného sektoru. Počáteční ekonomické snažení Tuniska připomínalo systém komunistického centrálně plánovaného hospodářství. Byl vytvořen rozvojový plán na deset let, který zahrnoval dílčí krátkodobé programy. Jedním z hlavních bodů tohoto programu bylo snížení závislosti Tuniska na zahraniční pomoci a substituce dovozu některých produktů za vlastní. Změnou prošlo i zemědělství, když se vláda rozhodla pro rozsáhlou kolektivizaci a modernizaci hospodaření na půdě, která byla zabavena v době zestátnění majetků náboženských nadací v 60. letech. Avšak zanedlouho se toto řešení ukázalo jako nepříliš šťastné. Místo toho, aby výnosy rostly, naopak se snižovaly. Příjmy ze zemědělství rapidně poklesly v průběhu 60. let, především kvůli špatnému řízení družstev, velké korupci a nedostatečné motivaci zemědělců ke zvyšování produktivity práce na půdě, která jim nepatřila. Na obr. 1 je jasně viditelný propad podílu zemědělství na celkové roční tvorbě hrubého domácího produktu o více jak 5 % mezi lety 1965-1967, což tvořilo ztrátu z příjmu asi 5 milionů dolarů během dvou let (World Bank, 2014a).

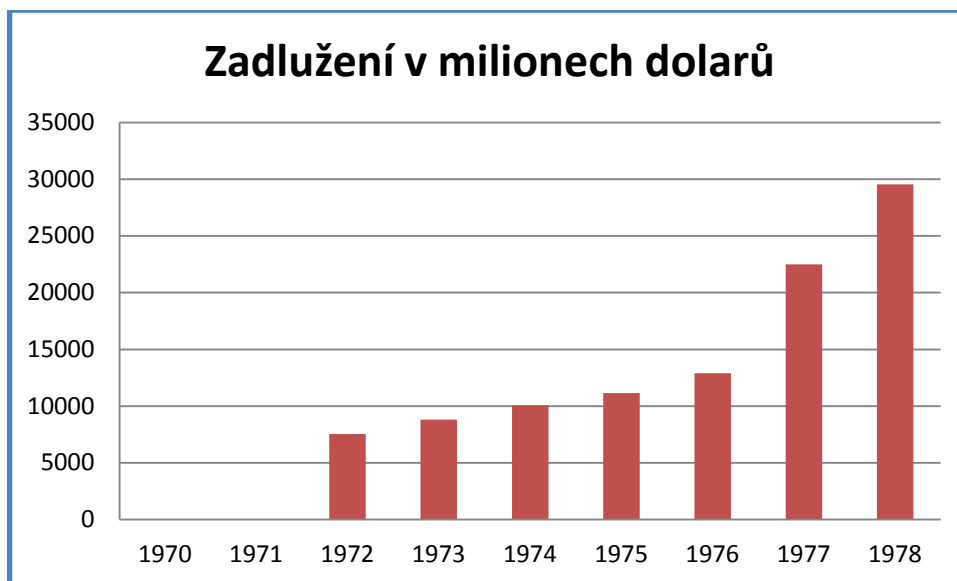

Obr. 1 Podíl zemědělství na ročním HDP Tuniska mezi lety 1965–1978 (zdroj: World Bank (2014a))

V 70. letech se projevíly vážné problémy s velkým počtem nezaměstnaných v oblasti zemědělství, které po sobě zanechala nevydařená reforma. Mnoho malých zemědělců si muselo vzít půjčky, které nebyli schopni splácet, a o své pozemky přišli nebo byli nuceni prodat půdu družstvům. Nepovedená reforma v Tunisku znamenal konec tradičního zemědělství a ještě více se prohloubily rozdíly mezi severem a jihem země. Zároveň se snížením produkce a nárůstem obyvatelstva došlo ke zvýšení výdajů na nákup obilovin ze zahraničí. Také plán industrializace selhal na nízké produktivitě.

V dlouhodobém časovém horizontu se ohromným přínosem staly investice do vzdělání, zdravotnictví, infrastruktury a sociálních reforem (Alexander, 2010: 73). Z krátkodobého hlediska velké státní výdaje do sociálních programů, nových projektů industrializace, financování zemědělských družstev a nákupu potravin rapidně zvyšovaly zadlužení Tuniska. Jak ukazuje obr. 2, z nulových hodnot v roce 1970 se zadlužení vyšplhalo v roce 1978 na částku téměř tři miliard dolarů.

Zatížení rozpočtu bylo způsobeno i investicemi do infrastruktury, ze kterých těžila odvětví, nad nimiž stát neměl kontrolu, jako například cestovní ruch, textilní průmysl a výstavba hotelových komplexů (Alexander, 2010: 73). Tím se stalo Tunisko závislé na zahraniční rozvojové pomoci mnohem více než kdykoliv předtím, přičemž patřilo k zemím s největším množstvím zahraniční pomoci na světě.

Obr. 2 Zadlužení Tuniska mezi lety 1970 – 1978 (zdroj:WorldBank (2014a))

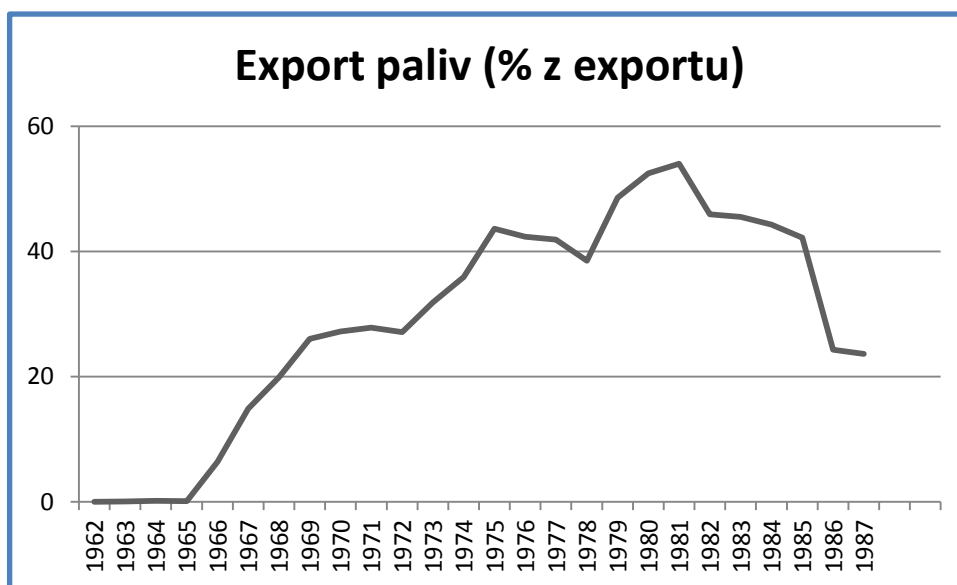
V tomto období se naopak dařilo zvýšit počet podniků vlastněných státem. Tyto investice do klíčových odvětví tuniské ekonomiky, jako jsou těžba ropy, fosfátů, textilní průmysl a těžký průmysl, zajistily v následujících letech Tunisku rychlý vzestup. Důležitým sektorem se stal cestovní ruch, který tvoří významné příjmy pro Tunisko dodnes. Právě v tomto období se tento sektor začal rozvíjet také díky relativní politické stabilitě oproti jiným arabským zemím.

Zlomovým okamžikem se stala intervence Světové banky na počátku 70. let, která poskytovala velkou část zahraniční pomoci pro Tunisko nezbytnou (jak už bylo zmíněno). Banka požadovala otevření trhu a umožnění vstupu více zahraničních investorů tím, že budou upravena dosavadní omezení. Habib Bourguiba pod výhrůžkou zastavení finanční pomoci podlehl nátlaku a započal s liberalizací. Nová strategie zahrnovala rozvoj jak veřejného, tak soukromého sektoru s tržně orientovanou ekonomikou (Murphy, 1999: 84).

Dominantní postavení státu zůstalo v hlavních odvětvích, jako byla těžba ropy a zpracování fosfátů, energetický průmysl a další nezbytně důležitá odvětví, jako například vodní hospodářství. Do cestovního ruchu, lehkého a textilního průmyslu vkládali množství financí soukromí investoři, kteří se orientovali především na export (AfDB et al., 2013). Avšak tento ekonomický vzestup trval jen do roku 1975, kdy kvůli velké konkurenci začaly klesat ceny olivového oleje (jedna z hlavních vývozních zemědělských komodit) a fosfátů. S klesající cenou se snížila i celková hodnota exportu, naopak nutnost importu potravin rostla se zvyšující se populací. Jak již bylo

řečeno výše, zadlužení státu během 70. let významně rostlo. Ve špatné ekonomické situaci bylo uzavřeno několik soukromých podniků orientovaných na export. V důsledku toho došlo ke zvýšení nezaměstnanosti a snížení platů. Celá tato hospodářská krize vyústila v generální stávkou v roce 1978⁵.

Na počátku 80. let se ekonomická krize prohloubila. Soukromé investice nevzrostly podle očekávání, stát vytvářel pracovní místa i tam, kde to nebylo nutné, aby zaměstnal novou pracující generaci, a dlouho neřešený problém státních dotací na základní potraviny v době krize zatěžoval rozpočet. V roce 1986 tvořil státní dluh 65,9 % HDP, což se promítlo do snížení státních investic (AfDB et al., 2013). Nečekaným problémem se stalo snížení světových cen ropy, pro Tunisko nosný pilíř exportu a celé ekonomiky. Jak je viditelné z obr. 3, procentuální zastoupení ropy na exportu, kleslo mezi lety 1981–1987 o více než polovinu. V tomto momentu už nebylo Tunisko schopno ustát výpadek zisků z ropy, které do té doby vyrovnávaly velké výdaje na investice, sociální programy a splácení státního dluhu.

Obr. 3 Podíl vývozu paliv na celkovém exportu v Tunisku (zdroj: Worldbank, 2014a))

⁵ Okolnosti stávkou již byly popsány v části kapitoly politický vývoj Tuniska.

1.3.1 Tunisko a Evropská unie

Tunisko se stalo první arabskou zemí, která podepsala s Evropskou unií, a tedy i jejími členy, Asociační dohodu o partnerství v roce 1995 a v platnost vešla až o tři roky později. Dohoda byla uzavřena i přes námitky některých představitelů EU, které se týkaly dodržování lidských práv v Tunisku. Dohoda byla založena na spolupráci v oblasti politiky, obchodu, ekonomiky a na rovině sociální i kulturní (EEAS, 2014). Důležitou součástí dohody bylo vytvoření zóny volného obchodu mezi Tuniskem a EU. Na počátku bylo stanoveno několik zásad, které měly vést k dosažení volného obchodu (MZV, neuvedeno). Jednalo se o:

1. Postupné odstraňování cel na výrobky dovozené z Evropské unie do Tuniska.
2. Zákaz zavádění jakýkoliv nových dovozních cel nebo daní na importované výrobky, což platilo oboustranně.
3. Postupné odstraňování všech množstevních restrikcí v dovozu výrobků jak z EU, tak i Tuniska.
4. Úplné odstranění všech celních tarifů na průmyslové výrobky dovezené z Tuniska do EU.

Zrušení cel se dodnes netýká zemědělských a potravinářských výrobků pocházejících z Tuniska. Evropská unie se tak snaží chránit trh svých členských zemí, které by mohl volný dovoz z Afriky ohrozit. I když se EU snaží Tunisko podporovat v rozvoji, nechce tento ústupek prozatím udělat. Velká část zboží dováženého do EU jsou právě zemědělské výrobky a zrušení cel a omezení by jistě pomohlo tuniským zemědělcům v podobě snížení nákladů. V budoucnu se však s plnou liberalizací obchodu mezi oběma stranami počítá (MZV, neuvedeno).

Tunisko bylo jedním z hlavních účastníků tzv. Barcelonského procesu⁶, jehož hlavním cílem bylo posílení vztahů mezi EU a státy Maghrebu a Mašriku. Na základě tohoto partnerství vznikla Unie pro Středomoří, jež seskupuje státy EU a Středozemního moře. Unie má posilovat spolupráci především mezi státy Středozemního moře. Zabývá se regionálními projekty zaměřenými na obyvatelstvo a životní prostředí. Hlavními předměty spolupráce jsou (Hegazy, 2008):

1. politika a bezpečnost

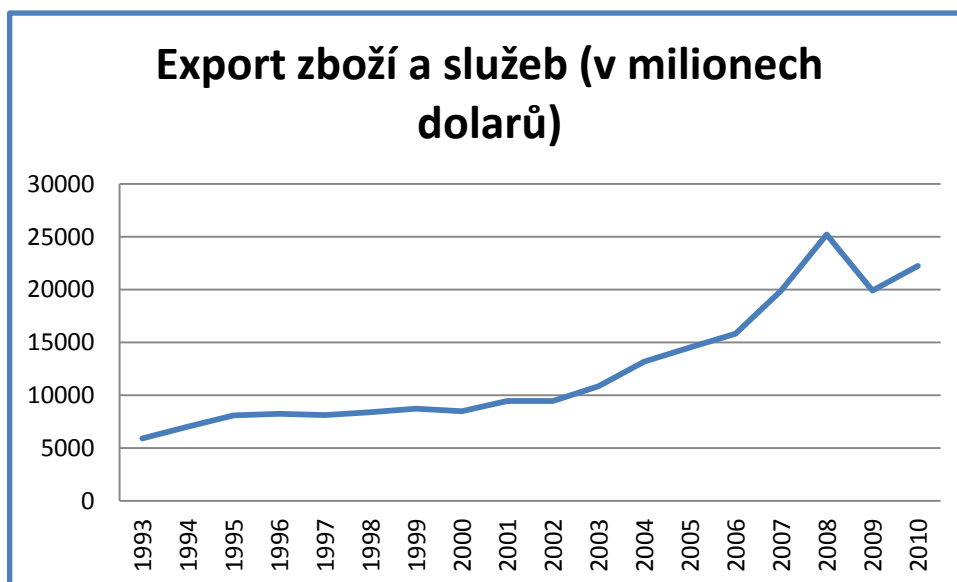
⁶ Dnes se nazývá Euro-středozemní partnerství.

2. ekonomika a finance
3. sociální a kulturní partnerství

Partnerství s EU se pro Tunisko stalo velmi důležitým. Patří mezi největší příjemce finanční podpory z evropského fondu MEDA, který slouží k finanční podpoře zemí Středoziemního partnerství (MZV, neuvedeno).

Od roku 2007 toto financování probíhá skrze instrument Politika evropského sousedství a partnerství v rámci Evropské investiční banky. Nejedná se však o půjčky, nýbrž o pomoc nebo dar. Plán je tvořen na tři roky a peníze jsou vždy investovány do určitých předem určených oblastí.

Celkově lze říci, že dopad spolupráce s EU je pro Tunisko příznivý. Panovaly obavy z konkurenčních produktů dovážených z EU. Tuniský průmysl však začal růst a vývoz výrobků přispěl k obchodu. Ekonomický meziroční růst se držel okolo 5 % a průmysl si držel stabilní podíl na tvorbě HDP okolo 20–30 % (Boughzala, 2010). Spolupráce podpořila tuniský export, což je znatelné z obr. 4. Od roku 1998 začal export růst, až dosáhl svého vrcholu v roce 2008. Také můžeme vidět vliv světové krize na úpadek exportovaného zboží, která zasáhla Tunisko v roce 2009, tedy o rok později než státy EU.

Obr. 4 Export zboží a služeb mezi lety 1993–2010 (zdroj: WorldBank (2014a))

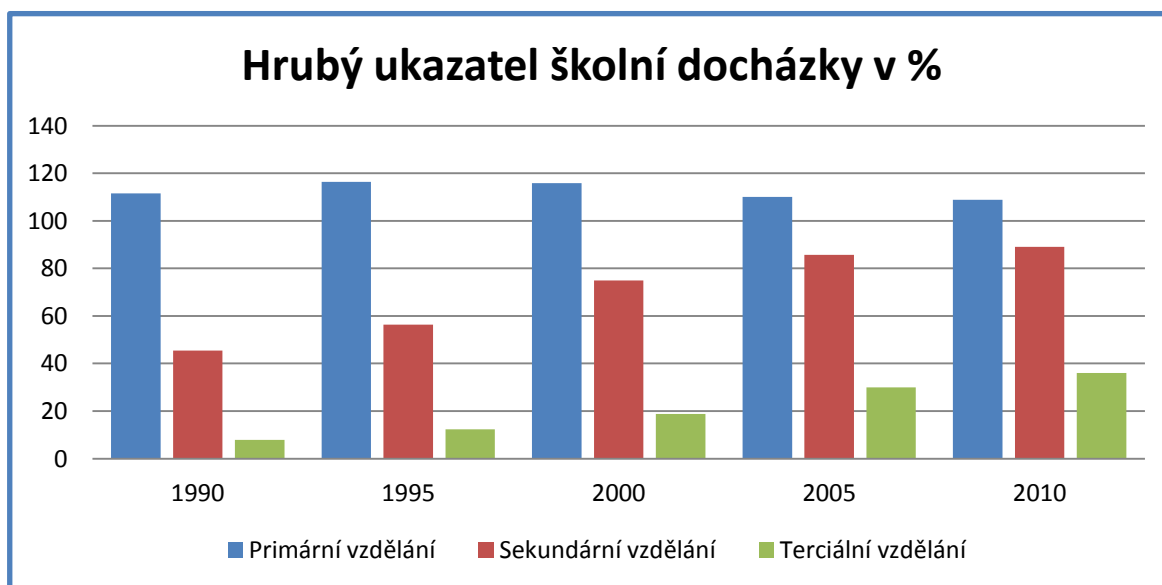
Tunisko do Evropy dováží nejvíce stroje a dopravní prostředky, oděvy a textil a pohonné hmoty spolu s dalšími nerostnými surovinami (European Commission, 2013). Celkově má spolupráce pozitivní vliv na dynamický rozvoj tuniské ekonomiky, přestože liberalizace trhu není dokončena. V budoucnosti bude dokončení cílů dohody mít velmi kladný vliv na ekonomický růst i další možnosti růstu tuniské ekonomiky.

1.3.2 Období liberalizace ekonomiky 90. léta – rok 2010

Mezi lety 1994 až 2010 se Ben Ali snažil o liberalizaci ekonomiky se zachováním autoritativního režimu v zemi. Prezident pokračoval s kontrolou porodnosti, kterou započal Habib Bourguiba. Díky tomu se podařilo snížit vysoké přírůstky obyvatel, což pomohlo zvýšení HDP na jednoho obyvatele. Tunisko tak získalo výhodu oproti jiným arabským zemím, kde se vysoké přírůstky staly velkou přítěží pro rozvoj státu. Zatímco v jiných zemích, kde se snaží zavést plánované rodičovství, se zaměřili jen na snížení počtu narozených dětí, v Tunisku se snažili ukázat, jaké výhody to lidem přinese. Snažili se tedy o změnu celé společnosti (Naik, 2003). Společně s těmito opatřeními došlo ke změně sociálního systému. Stát se zaměřil na redukci chudoby a zvýšil výdaje na rozvoj vzdělání. Ekonomika byla na počátku tohoto období dobře diverzifikovaná, přičemž důležitou roli hrály služby. Význam zemědělství na tvorbě HDP se od 90. let snížil z 13 % na 8 %, což je typické pro rozvinuté státy (Achy, 2011). V tomto období se staly důležitými vývozními komoditami produkty zpracovatelského průmyslu. Šlo hlavně o textil a oděvy, boty, kožené výrobky a chemikálie. Ze zemědělství se jednalo předně o olivový olej.

Na počátku 90. let došlo k reformě, která měla zvýšit zahraniční investice, jež byly Ben Alim považovány za klíčové pro rozvoj Tuniska (Murphy, 1999: 138). Pro tyto záměry měly vzniknout průmyslové zóny se speciálním režimem. Společnosti zde měly mít určité úlevy z daní a další výhody. Došlo k rozvoji infrastruktury, telekomunikací a ochrany životního prostředí. S přílivem nových investic bylo nutné reformovat a stabilizovat bankovní systém. Do té doby banky shromažďovaly finanční prostředky, ze kterých byly realizovány veřejné projekty (Hospodářské noviny, 2006). Bankovní systém byl tedy pod plnou kontrolou státu. Kvůli omezením zde neexistoval finanční trh, to se ale změnilo díky liberalizaci a povolení pro vstup zahraničních bank na tuniský finanční trh.

Přesto vliv státu na bankovní systém zůstal patrný a státem vlastněné, velké podíly v hlavních bankách Tuniska, to jen dokazují (Hospodářské noviny, 2006). Liberalizace měla nicméně i negativní sociální a politický efekt. V krátkodobém období přinesla škrty veřejných výdajů na sociální zabezpečení a další sociální výhody, na které byli občané zvyklí. Došlo k propouštění, snižování platů a zvyšování cenové hladiny zboží. Strukturální změny nutily společnosti, ať už ty veřejné nebo soukromé, přizpůsobit se konkurenčním firmám, které nově vstoupily na tuniský trh (Murphy, 1999: 3). Nekonkurenceschopné podniky byly nuceny ukončit svou činnost a propustit velké počty zaměstnanců. Samozřejmě nové podniky vytvořily nová pracovní místa, ale s rostoucí úrovní vzdělání Tunisánů tato místa nestačila nebo neodpovídala kvalifikaci zájemců. Obr. 5 ukazuje zvyšující se školní docházku na středních a vysokých školách a zároveň poukazuje na velmi dobré primární vzdělání.

Obr. 5 Hrubý ukazatel školní docházky mezi lety 1990 a 2010 (zdroj: WorldBank, (2014a))

Výsledkem ekonomické reformy bylo prohloubení propasti mezi chudými a bohatými, zvýšení nezaměstnanosti a zvětšování regionálních nerovností v Tunisku. Spolupráce mezi Tuniskem a EU přispěla k rozvoji jednoho z nejdůležitějších ekonomických sektorů, jímž byl cestovní ruch. Tunisko se stalo oblíbenou turistickou destinací, kterou ročně navštívily miliony Evropanů. Avšak krize v roce 2008 silně zasáhla evropské země a Evropané začali šetřit. To se zřetelně projevilo na snížení turistů v Tunisku.

Příliš velká závislost tuniské ekonomiky na cestovním ruchu zapříčinila velké ztráty zisků, které se promítly do zvyšování nezaměstnanosti. Tuniské hospodářství bylo ochromeno a celkově se zpomalil meziroční růst HDP. Kombinací více faktorů došlo k demonstracím a následné revoluci v roce 2010, která měla za následek svrnutí Ben Aliho vlády.

2 Příčiny revoluce v Tunisku

Příčiny Arabského jara jsou ve všech zasažených zemích velmi podobné. Jedná se hlavně o korupci ve vysokých politických vrstvách, špatnou ekonomickou situaci a s ní spojenou chudobu, omezování demokratických svobod. Důležitým hybatelem revolucí byla demografická situace. Ačkoliv jeden faktor v dané zemi převládal a v jiné byl naopak méně důležitý, jako celek byly tyto faktory spouštěcím mechanismem Arabského jara.

2.1 Demografický předpoklad a role médií

Do produktivního věku Tuniska dorostly silné ročníky narozené v 80. a 90. letech, které hledají pracovní uplatnění a vytváří tlak na již tak zatíženou vysokou nabídku (Müller, 2012: 37). V Tunisku se podíl obyvatelstva v produktivním věku pohybuje v posledních letech kolem 70 % z celkové populace, což je více než v největších světových ekonomikách, které mají poptávku po práci daleko vyšší (World Bank, 2014a). Dalším důvodem, proč se mládež stala iniciátorem revolucí, je také fakt, že právě mladí lidé nejvíce využívají možností internetu a sociálních sítí, jako je například Facebook. Díky této možnosti (i když Ben Aliho režimem často omezené) se v Tunisku vytvořila vrstva mladých vysokoškolsky vzdělaných obyvatel žijících ve městech, kteří touží spíše po západním způsobu života.

K mládeži se přidal zbytek obyvatelstva, který bojoval za základní svobody a demokracii. V tomto případě posloužil internet efektivně k šíření revolučních myšlenek a organizaci mas při protestech proti vládě. V době kdy se moderní technologie staly dostupnými téměř pro každého, bylo pro vládu téměř nemožné zabránit šíření snímků a videí, pořízených samotnými účastníky, do ostatních arabských zemí a také na Západ, který byl svědkem často brutálních zásahů policie a armády proti demonstrantům.

2.2 Sociální příčiny a porušování lidských práv

V první kapitole jsem se zmínila o některých případech porušování lidských práv a sociálních problémech v Tunisku. Nyní bych se ráda tomuto tématu věnovala více, jako příčině Arabského jara.

První období vlády Ben Aliho se vyznačovalo liberalizací a snahou o demokratizaci, avšak v 90. letech se kvůli sílícím projevům členů opozičního islámského hnutí MTI, začal režim projevovat represivními prvky. Poslední období, které trvalo od roku 1994 do roku 2010, bylo příznačné pro autoritativní režim, který implementoval liberalizační reformy (Beránek, 2013: 46). Ben Ali využíval represí nejen k udržení své moci, ale také k překonání odporu obyvatelstva k modernizaci a některým nepopulárním liberalizačním reformám. Potlačování politických svobod bylo omlouváno snahou rychle překonat zaostalost a přiblížit se k vyspělým státům (Müller, 2012: 40).

Hlavním prvek režimu byl výrazný kult Ben Aliho osobnosti. Téměř vše, co za doby jeho vlády nově vzniklo, bylo pojmenováno po něm samotném, titulní stránky tuniských novin každodenně zaplňovaly jeho portréty. I přes svůj slib změnil prezident ústavu, aby mohl být opakovaně zvolen v prezidentských volbách, u kterých panovalo jisté podezření manipulace. Přesto, že opoziční kandidáti byli povoleni, Ben Ali vždy získal okolo 90 % voličských hlasů (Beránek, 2013: 47). Stejným způsobem ovlivňoval volby do parlamentu, kde naopak opozici tvořili podplacení kandidáti nebo možní kandidáti byli zastrašováni. Další prioritou bylo udržení sekulárního státu. Boj proti islamistům (považováni za hlavního nepřítele státu) si vyžádal tisíce zatčených, kteří byli často mučeni a nuceni odejít do exilu.

Pro režim bylo typické utlačování občanských svobod, mezi které patřil zákaz shromažďování, svoboda slova a přísně zakázáno bylo na veřejnosti kritizovat prezidenta, přičemž stejné nařízení platilo i pro média. Podle Indexu demokracie, vydávaným časopisem *The Economist*, se Tunisko v roce 2010 umístilo na 144. místě ze 165 hodnocených nezávislých států, tedy v kategorii autoritativních režimů (Economist Intelligence Unit, 2010). V témže roce Freedom House ohodnotil Tunisko jako nesvobodné. Co se týče politických práv, získalo Tunisko nejhorší možné skóre 7, míra svobody byla ohodnocena číslem 6 a občanské svobody 5 (Freedom House, 2010). Limity režimu, pocíťovali právě především mladí lidé, kteří toužili po svobodě.

Na druhou stranu je nutno zmínit, že pokud si obyvatelé žili svůj osobní život a politická situace je příliš nezajímala, Tunisko bylo velmi příjemné místo pro život (Bradley, 2012: 39). Například kriminalita v zemi byla opravdu nízká, což se s dnešní bezpečnostní situací nedá srovnat. Je důležité připomenout, že Ben Ali stejně jako Habib Bourguiba prosazoval rovnoprávnost žen a mužů. Vzdělanost žen dokonce převýšila vzdělanost mužů. Ženy nemusí nosit hidžáb a zákon jim umožňuje podstoupit

potrat bez souhlasu manžela. Díky tomu je Tunisko považováno za nejliberálnější muslimskou zemi na světě, co se týče práv žen.

2.3 Ekonomické příčiny revoluce

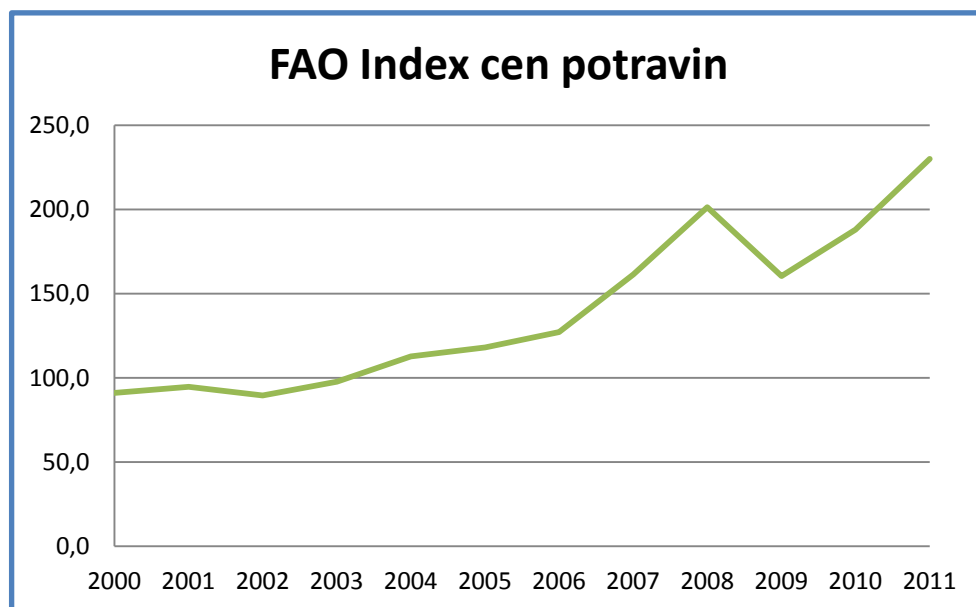
Boj za demokracii a požadavek rezignace prezidenta vznikl až v průběhu revoluce, a tedy nebyl prvotní příčinou. Za hlavní příčinu revoluce je považována špatná ekonomická situace a s ní spojená vysoká míra nezaměstnanosti a zvyšující se ceny potravin. Navzdory tomu je nemožné striktně od sebe oddělit ekonomické a sociální příčiny, protože spolu úzce souvisí.

Reformy v předchozích letech zapříčinily vznik nerovnoměrné distribuce bohatství a velkých sociálních rozdílů. V Tunisku se vytvořila třída vysoce postavených obchodníků a podnikatelů, kteří profitovali z privatizace veřejných podniků a přímého napojení na zkorumpovanou politickou sféru. Výsledkem bylo výrazné snížení životního standardu střední třídy, která byla v zemi široce zastoupena. Nemožnost naplňovat potřeby, na které byli obyvatelé zvyklí, vedla k frustraci rozsáhlé skupiny obyvatelstva. Tato situace se samozřejmě promítla i do nižší společenské vrstvy obyvatel žijících těsně nad hranicí chudoby, a to zvyšujícími se náklady na život, rostoucími cenami potravin a snižováním státních substitucí u spotřebního zboží (Gana, 2012). Dalším úskalím tuniské ekonomiky byla podpora hospodářských sektorů s nízkou produktivitou, které vytvářely malé množství pracovních míst pro kvalifikované pracovníky. Tunisko tedy čelilo vysoké nezaměstnanosti, kterou posiloval příliv mladých vzdělaných lidí, jež nenašli na pracovním trhu uplatnění.

Stejně jako pro jiné země, tak i pro Tunisko se stal zlomovým rok 2008, kdy celý svět zasáhla ekonomická krize. Dnešní globální propojení přináší své výhody i nevýhody. V tomto případě se Tunisku nevyplatila provázanost s evropským a americkým trhem a ekonomika výrazně zaměřená na export. V důsledku krize se snížil počet turistů, které z velké části tvořili Evropané. Propad světových trhů ovlivnil i množství vyvážených komodit z Tuniska, kdy klesl zájem o některé druhy zboží a surovin. Podle Světové banky představoval propad v roce 2009 10 % HDP oproti předchozímu roku (World Bank, 2014a). Pro Tunisko se stala nejdůležitějším tématem potravinová krize. Kvůli obavám z neúrody v Rusku a Austrálii a nedostatku obilovin na světovém trhu začaly růst ceny. K růstu cen také přispěl fakt, že velké rozlohy půdy jsou využívány pro pěstování plodin k výrobě biopaliv. Dalším faktorem byla

skutečnost, že velké ekonomiky (jako například Čína) skupují úrodnou půdu v jiných zemích, kde vládne korupce, čímž dochází k vyvlastňování půdy, kterou využívají místní zemědělci jako zdroj své obživy. Tyto „krádeže“ půdy přispívají ke zvyšování chudoby a hladu v daných zemích a zdražují ceny potravin (McNally, 2011).

S růstem cen potravin souvisí i poskytování výhodných půjček s nízkou úrokovou mírou, kterých využili investoři a nakupovali komodity, které se jevily jako výnosné. Těmi byly právě potraviny a ropa. Růst cen potravin v Tunisku zvýšil tlak na veřejný rozpočet a donutil vládu snížit potravinové substitute. Podle indexu cen potravin, který každoročně vydává Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), se světové ceny zvýšily o 40 bodů mezi lety 2007–2008. Tento skok je dobře viditelný z obr. 6 (FAO, 2014).

Obr. 6 Index cen potravin mezi lety 2000–2011 (zdroj: FAO (2014))

Dlouhotrvajícím problémem se stala nezaměstnanost. Míra nezaměstnanosti v roce 2010 dosáhla 14 % podle oficiálních zdrojů, ale podle odhadů tato hodnota mohla být vyšší (Boughzala, 2013). Podle některých autorů se právě nezaměstnanost stala spouštěcím mechanismem revoluce. Primárně to byla nezaměstnanost mladých lidí, kteří dostudovali vysokou školu, ale stát nebyl schopen podpořit vytváření pracovních míst, která by odpovídala jejich vzdělání. Lidé v produktivním věku tvoří v Tunisku 70 % celé populace, z toho jednu třetinu všech zastupovali mladí lidé a míra nezaměstnanosti v této kategorii dosahuje až 30 % (Boughzala, 2013). S růstem inflace se zhoršovaly sociální podmínky a rostla nespokojenost obyvatel (Beránek, 2013: 56).

Velký nedostatek práce zaznamenávaly oblasti západu a jihu země, kde je i největší chudoba. Mladí lidé proto odcházeli do větších měst na východním pobřeží, kde mohli získat uplatnění v sektoru turismu. Pokud v chudších oblastech zůstali, jejich šance na nalezení vhodného pracovního místa nebyly příliš vysoké, přičemž pro ženy byla šance ještě mnohem menší. Vláda dlouhodobě opomíjela tyto regiony a nikdy se nijak zvlášť nezajímala o vyřešení problému s nedostatkem pracovních míst a jejich značnou zaostalostí oproti zbytku Tuniska. Proto nemůže být překvapivé to, že revoluce započala právě v této oblasti.

K revolucím paradoxně došlo v době, kdy arabské země disponovaly vysokými finančními rezervami, které mohly tlumit sociální nespokojenost. Důvodem proč k revoluci došlo v roce 2011, může být ztráta legitimacy tuniské vlády. Ekonomická liberalizace, ke které došlo v poslední fázi Ben Aliho vlády, sloužila podle Tunisánů pouze k obohacení prezidenta, jeho rodiny a dalších členů režimu, nikoliv však občanům (Čuřík, 2013: 68). S tímto je úzce svázaná vysoká míra korupce a nepotismus, tedy systém přidělování významných funkcí rodinným příslušníkům nebo přátelům. Korupce je v každém státě, ale Ben Ali se nesnažil své okázalé paláce a luxusní život skrývat, naopak vše dával veřejně na obdiv. Podle arabské zpravodajské stanice Aljazeera, bylo až 50 % nevyšší elity v Tunisku nějak příbuzné s Ben Alim nebo jeho manželkou (Aljazeera, 2011). Veškeré velké finanční obchody byly kontrolovány těmito lidmi, kteří vlastnili hlavní tuniské podniky. Velké množství státních peněz bylo využíváno prezidentovou rodinou, vysoká míra korupce negativně ovlivňovala zahraniční investice a celý finanční systém byl také pod vlivem Ben Aliho rodiny. V tom samém období se Tunisané potýkali s nezaměstnaností, vysokými cenami potravin a celkově špatnou sociální situací.

Již v roce 2008 došlo k demonstracím proti vysokým cenám potravin. Všechny výše zmíněné faktory tvořily dohromady neúnosnou situaci a bylo jen otázkou času, kdy k nějakým nepokojům dojde. Proto revoluce v roce 2011 nebyla tak překvapivá, jak někteří autoři tvrdí. Ano, je pravda, že arabské režimy se vyznačovaly dlouhodobou stabilitou, což dokládají dlouhá vládnoucí období, ale sociální napětí se v posledních letech stupňovalo a Arabské jaro se stalo jeho vrcholem.

2.4 Průběh revoluce

Za počátek revoluce je označováno upálení pouličního prodavače Muhammada Bouaziziho 17. prosince 2010, který se k tomuto činu odhodlal na protest proti špatným

životním podmínkám poté, co mu policie zabavila stánek se zeleninou a ovocem, jediný zdroj jeho obživy. Není zcela jasné, zda podnětem policejního zásahu proti tomuto prodejci nebylo odmítnutí zaplatit požadovaný úplatek policii (Manfreda, 2014). Čin Bouazizihovo vyvolal demonstrace ve městě Sidi Bouzid, ve kterém se tento incident stal. Demonstrující se ztotožnili s jeho osudem, neboť stejně jako on trpěli hladu, nezaměstnaností a beznadějí (Yüksel and Bingol, 2013). Demonstrace se rychle rozšířily z jihů po celém Tunisku a lidé volali po odstoupení Ben Aliho z jeho prezidentské funkce. Avšak vláda i prezident se odmítli svých pozic vzdát. Proti demonstrantům byla nasazena policie a armáda, která se snažila demonstrující davy potlačit represemi. Počet odhadovaných obětí se v různých publikacích liší, ale většina zdrojů uvádí více než 50 mrtvých a velké počty zatčených (Yüksel an Bingol, 2013).

K demonstrantům se později přidala stávkami i tuniská elita. Situace se nejvíce vyhrotila ve městě Kasserine v lednu 2011. Došlo zde k velmi násilným střetům po zapálení policejní stanice, dvou budov prezidentské strany a kanceláří radnice, na což policie reagovala střelbou do davu demonstrantů (Filiu, 2011: 36). Jak jsem již zmínila, v průběhu revoluce hrály významnou roli sociální sítě, které sloužily k organizaci protestů a informovaly zbytek světa o aktuálním dění. Médiím je v této revoluci přikládána velká důležitost, avšak důležitými se staly zejména až v pozdější fázi demonstrací (Filiu, 2011: 51). Během nepokojů došlo k zatýkání hlavních bloggerů, kteří byli následně vyslýcháni a mučeni tuniskou policií.

Po třech týdnech se nepokoje rozšířily až do hlavního města Tunisu. V těch dnech se vláda snažila bouřící se davy uklidnit. Byla oznámena výměna ministra vnitra, který měl být zodpovědný za tvrdé zásahy proti obyvatelům, a bylo přislíbeno propuštění vězňů zatčených během demonstrací (Kirkpatrick, 2011). Později samotný prezident v televizním projevu slíbil, že začne řešit problém s nezaměstnaností, politickou pluralitou a nesvobodnými médii. Dokonce prohlásil, že se vdá kandidatury na prezidenta v dalších prezidentských volbách (Yüksel a Bingol, 2013). To však demonstrujícím nestačilo a dále požadovali jeho rezignaci. Později byla rozpuštěna vláda a vyhlášen výjimečný stav (Beránek, 2013: 38). V zoufalé snaze udržet si své křeslo, vydal Ben Ali rozkaz armádě, aby situaci uklidnila. Hlavní tuniští generálové odmítli zasáhnout proti občanům a přidali se tak na stranu demonstrantů. Přesto, že armáda byla jedním z hlavních pilířů, o který se opírala moc Ben Aliho, v klíčové situaci se rozhodla postavit proti němu, a pomohla tak k jeho svržení. Ben Ali uprchl i se svou rodinou dne 14. ledna 2011 do Saúdské Arábie.

Paradoxem je, že si vybral zemi, kde ústavě vládne Korán a právo šaría, přičemž sám po celou dobu své vlády tvrdě bojoval proti islamistům. Ve své nepřítomnosti byl později v Tunisku odsouzen k doživotnímu odnětí svobody za vydané rozkazy vedoucí k zabíjení Tunisánů během revoluce. Do dnešní doby nenastoupil k výkonu trestu a podle posledních zpráv se stále nachází v Saúdské Arábii.

Členové Ben Aliho vlády byli donuceni k rezignaci a během přechodného období se vlády ujal výbor sestavený z různých politických stran, odborů a právníků, a to bez přítomnosti armády (Hesová, 2012). V tomto období se ve výboru již angažovala umírněná islámská strana Al-Nahda (Hnutí obnovy), která v říjnu roku 2011 vyhrála první demokratické volby v Tunisku.

3 Dopady Arabského jara

3.1 Socio-ekonomické a politické dopady Arabského jara

Po revoluci se Tunisko vydalo cestou rozvoje, která zahrnuje politickou demokratizaci, snahu o transparentnost, občanskou participaci a rovnoměrný rozvoj všech regionů. Pro podporu tuniské ekonomiky vytváří vhodné podmínky pro zahraniční investice a pro mezinárodní i regionální integraci. Tunisko má velmi dobré předpoklady, aby svých cílů dosáhlo. Podle Světové banky spadá do kategorie států se středně vysokými příjmy a řadí se tedy mezi takové ekonomiky jako je Argentina, Brazílie nebo Turecko (World Bank, 2014b). S HDP 4237 dolarů na osobu za rok 2012 dosahuje spodní hranice této kategorie (World Bank, 2014c).

Ekonomika je relativně diverzifikovaná a indikátory lidského rozvoje jsou vyšší než regionální průměr (OECD, 2012). Socio-ekonomickými problémy, kterými země trpí, jsou nezaměstnanost, nerovnoměrná distribuce bohatství mezi obyvatelstvo nebo například regionální rozdíly pracovních příležitostí v různých regionech Tuniska, které jsou umocněny bývalým režimem a korupcí. Proto bych se ráda v této kapitole zabývala tím, zda došlo k požadované změně a pokud ano, zda byla kladná či naopak, a jaké další dopady revoluce měla.

3.1.1 Investice a podnikání v Tunisku

Investice jsou velmi důležitou součástí tuniské ekonomiky. Avšak po revoluci došlo k jejich poklesu v důsledku nestability. Investoři se bojí o své finance v prostředí, kde je nejasný politický i ekonomický vývoj.

Zahraniční investice byly pro Tuniskou republiku téměř od jejího vzniku velmi důležité. Investory lákala nabídka nízkých daní spolu s kvalitní infrastrukturou, levnější pracovní silou a dalšími finančními úlevami. V této souvislosti se o Tunisku mluví, jako tzv. „offshore zemi“. Takto jsou nazývány státy, které dovolují zahraničním firmám podnikat na jejich území s různými daňovými výhodami a nikterak jejich podnikání neomezují (Akontinfo, 2009). Země tak rychle přiláká velké množství zahraničních investorů na své území.

Tyto výhody však mohly získat jen firmy orientující se na export, přičemž zahraniční kapitál v takové společnosti tvořil nejméně 66 % (OECD, 2012). Zahraniční investice v minulosti vytvářely nová pracovní místa, zvyšovaly export a ekonomický

růst. Společnosti, které se orientovaly na místní trh, spadaly naopak do kategorie „onshore podnikání“, kde je společnost povinna platit veškeré daně a vést účetnictví (Akont, 2009). Společnosti v této kategorii mohou vlastnit 69 % akcií u neprůmyslových odvětví a u průmyslových odvětví až 100 % (U. S. Department of State, 2012). Limitované soukromé investice tvořily v minulosti jen malé procento hrubého domácího produktu. Bylo to způsobeno limity, které vytvářel minulý režim. Od roku 1994 upravuje domácí i zahraniční investice zákon *Investment Incentives Code*. Ten v současnosti naráží na některé své limity a je nutná jeho modernizace, která by měla zvýšit kladné dopady investic na regionální rozvoj (OECD, 2012).

Zákon měl přistupovat ke všem investorům stejně a garantovat svobodu investic, ve skutečnosti však záleželo na tom, zda se firma zaměřuje na export nebo import, a také v jakém odvětví podnikala. V některých ekonomických sektorech tuniská vláda striktně trvala na určitém vlastnickém podílu státu, v jiných odvětvích dodnes existuje dokonce monopol veřejného sektoru. Jde hlavně o výrobu elektrické energie, vody, tabákových výrobků a alkoholu (OECD, 2012).

Privatizace v Tunisku probíhá od roku 1987 až do současnosti, a to hlavně v sektoru služeb, strojího průmyslu, zemědělství, rybolovu a potravinářském průmyslu (BusinessInfo, 2013a). Světová banka a Mezinárodní měnový fond doporučují vládě zrychlení privatizace v odvětvích, která jsou pro tuniskou ekonomiku strategická, jako například telekomunikace, doprava, finanční sektor a dále také sektor služeb.

Největším obchodním partnerem Tuniska je bezesporu Evropská unie, která je zároveň i největším poskytovatelem zahraničních investic. V tab. 1 lze pozorovat hned několik trendů. Prvním je stále trvající ekonomická spolupráce mezi Francií a Tuniskem, která přetrvala z dob kolonialismu. Investice Itálie jsou dány geografickou blízkostí obou zemí. V případě Francie, Itálie a Velké Británie lze pozorovat reakci na revoluční události a snížení investic v roce 2011 i 2012 o desítky milionů tuniských dinárů.

Tab. 1 Příliv zahraničních investic zemí EU do Tuniska v mil. TND

Země	2008	2009	2010	2011	2012 (do IX)
Francie	563,59	265,83	254,40	224,50	148,12
Itálie	359,11	583,41	325,60	276,40	78,30
Velká Británie	1080,55	533,38	439,90	224,90	8,42
Německo	22,16	62,00	14,60	36,30	36,33
Nizozemsko	44,68	10,21	15,10	19,50	0,21

Zdroj: BusinessInfo (2013a)

V roce 2011 se přítok zahraničních investic celkově snížil o 26 % oproti roku 2010 a několik desítek podniků končilo svou činnost (IMF, 2012). Rok 2012 naopak znamenal opět zvýšení investic o 79,2 % ve srovnání s rokem 2011 (FIPA, 2013). V roce 2013 investoři reagovali na nestabilní politickou situaci, způsobenou neshodami vládnoucí strany s opozicí a demonstracemi Tunisánů proti vládě. Navzdory tomu, investice stouply o 12,5 % v prvních jedenácti měsících v porovnání s předchozím rokem, ale i tak jsou stále nižší než před revolucí (Saleh, 2014).

Tuniská vláda připravila novelu zákona o investicích, která by měla usnadnit pronikání nových investorů na tuniský trh, avšak zatím nebyla schválena. Zlepšení investičního prostředí by měly zajistit deregulace a zjednodušení pravidel, které by měly vést ke zvýšení transparentnosti a omezení korupce při poskytování licencí. Vláda si od tohoto kroku slibuje zvýšení pracovních míst a omezení sociálních nerovností mezi regiony. Rychlejší změny pravidel pro investování brání současný politický stav. V Tunisku vládne zvolená vláda, která prošla již několika krizemi a přesto, že je legitimnější než předchozí režim, stále je prozatímní. Tedy hlavním úkolem vlády bylo řídit zemi, dokud nebude schválena nová ústava a dokončena příprava nových voleb. Proto její možnosti pracovat na zásadních ekonomických reformách jsou značně limitované a těmito záležitostmi se bude muset zabývat nová vláda.

Třebaže v minulých letech Tunisko podporovalo příliv soukromých investic skrze privatizaci, jejich podíl na HDP je pouze 15 % a tvoří pouze 60 % celkových investic (AfDB, 2012a). Soukromé investice jsou stále značně zatíženy administrativou, omezeními a korupcí. Avšak díky privatizaci se zvýšil počet investic do energetického průmyslu, který tvořil v roce 2012 největší podíl, dalším významným odvětvím je zpracovatelský průmysl a dále pak v menším měřítku služby a cestovní ruch. Tunisku se však stále nedaří zvýšit počet nových projektů ve vnitrostátních regionech (FIPA, 2013). Zahraniční investoři dávají přednost průmyslovým zónám v blízkosti hlavního města Tunis, nebo na pobřeží země.

Podle indexu ekonomické svobody se Tunisko v roce 2014 umístilo na 109. místě ze 178 hodnocených zemí v předposlední kategorii jako převážně nesvobodné (The Heritage Foundation, 2014). Přesto, že od revoluce uplynuly již tři roky, Tunisko stále zůstává ve stejné kategorii jako v době Ben Aliho režimu. Dokonce oproti roku 2011 Tunisko kleslo v této kategorii o devět příček (The Heritage Foundation, 2011). Nová vláda zatím nebyla schopna investiční prostředí nějak výrazně zlepšit. I když došlo k uvolnění obchodu a úpravám v zákoníku práce, jsou omezeny svobody podnikání a peněžní svobody (The Heritage Foundation, 2014).

Na konec bych se chtěla krátce věnovat pro tuniskou ekonomiku důležitému malému a středně velkému podnikání, které by mohlo za určitých podmínek poskytovat velké množství pracovních míst, a to i v méně rozvinutých regionech. Potenciál tohoto typu podnikání by mohl být opravdu velký, ale v současnosti je stále výrazně omezován některými nedostatky tuniského systému podnikání. Mezi ty hlavní patří nekonkurenceschopnost v podnikatelském prostředí, které vytvořila předchozí vláda, potíže se zahraniční měnou kvůli vládním omezením, neefektivnost při zadávání veřejných zakázek a nedostatečné zabezpečení finančních transakcí (Brisson a Krontiris, 2012). Některé nadnárodní společnosti, které mají v Tunisku své podniky, se rozhodly samy podporovat malé podnikatele. Společnosti poskytují různá školení, aby tak menší podnikatelé mohli zlepšit poskytované služby zákazníkům.

3.1.2 Regionální nerovnosti

Regionální disparity lze považovat za jeden z faktorů, který přispěl k revoluci, neboť málo rozvinuté regiony disponují velmi malým počtem pracovních míst, nezaměstnanost přispívá k chudobě a nerovnoměrná distribuce bohatství sama o sobě vyvolává nestabilitu společnosti. S tímto problémem se Tunisko potýká dlouhodobě. Například 90. léta byla pro tuniskou ekonomiku velmi přívētivá, avšak ekonomický růst nebyl doprovázen žádnou významnou změnou, která by vedla k opatřením zaměřeným na snižování nerovnosti chudých nebo středních tříd. Proto také iniciativa revoluce vzešla v těchto oblastech. Tunisko jako celek vykazuje za poslední desetiletí zlepšení sociálních indikátorů a redukci chudoby, přesto rozdíly mezi regiony jsou stále velmi signifikantní.

Za poslední dvě desetiletí došlo ke snížení rozdílů v příjmech mezi obyvateli v rámci jednotlivých regionů. Naopak je tomu mezi samotnými regiony, kde nerovnosti

rostou (AfDB, 2012b). Například v roce 2000 byla míra chudoby na celonárodním průměru 18,4 %, v oblasti tzv. Velkého Tunisu pouze 6,9 % a v oblasti Středozápadu⁷ až 30,8 % (AfDB, 2011). Nerovnosti byly v minulosti dány především malým zájmem tuniské vlády rozvíjet danou oblast. Po revoluci se situace změnila a vláda se snaží přilákat do vnitrozemí více společností, které by poskytly pracovní místa, a přispěly tak k rozvoji těchto oblastí. Podle tuniské investiční agentury se v problémových oblastech podařilo ze 123 implementovat v roce 2012 pouze 16 nových projektů, jež vytvořily přes 800 nových pracovních míst (FIPA, 2013). Na obr. 7 jsou zakresleny všechny guvernорáty Tuniska. Mezi problémové patří všechny, které leží na hranici s Alžírskem, tedy Severozápad, již zmíněný Středozápad, Jihozápad a Jihovýchod, který zasahuje až na východní pobřeží. Nejhuře však na tom je region Středozápadu a Jihozápadu, kde je míra chudoby několikrát vyšší než v regionech na pobřeží.

Obr. 7 Regionální členění Tuniska (FIPA (2013b))

⁷ Zahrnuje guvernорáty Kasserine, Kairouan a Sidi Bouzid.

Nerovnosti mezi regiony tvoří nejen rozdílné pracovní příležitosti, ale také horší zdravotní péče a vzdělání. Rozdíly jsou na první pohled viditelné. Hlavní město Tunis a města na východním pobřeží působí jako moderní arabský svět, zatímco venkovské oblasti a města ve vnitrozemí jsou značně zaostalé. Pro některé děti je nemožné navštěvovat školu, protože je příliš vzdálená.

Ve spoustě domácností na vesnicích není zaveden vodovod ani kanalizace a jediným zdrojem vody jsou studny, které slouží všem obyvatelům vesnice. Po revoluci se situace změnila a vláda si uvědomuje nutnost rozvíjet tyto oblasti. Je to však běh na dlouhou trať. Změny mohou trvat desítky let, s čímž jsou Tunisané obeznámeni, je pro ně však důležité vidět krátkodobé výsledky, které povedou k celkové změně (Brisson a Krontiris, 2012). Na druhou stranu došlo ke zlepšení distribuce rozvojové pomoci. Dříve provázání úředníci přidělovali pomoc podle známostí, dnes však dochází ke zlepšení a pomoc jde nejprve k těm, kteří ji potřebují nejvíce.

Někteří autoři poukazují na nebezpečí další revoluce v případě neřešení sociálních nerovností mezi regiony. Přechodná vláda v roce 2011 vytvořila nové Ministerstvo pro regionální rozvoj a plánování, jehož hlavním úkolem je se řešení těchto záležitostí. Ministr provedl rozsáhlá šetření, ze kterých vzešla vládní zpráva, jež navrhuje zaměřit se na důležité faktory, tedy na ekonomický růst v znevýhodněných oblastech, který by zajistil nová pracovní místa. Vláda by se měla zaměřit na zlepšení sociální infrastruktury, investovat do zdravotnictví, školství, zdravotně nezávadné vody, dopravy a komunikačních technologií (AfDB, 2011).

3.1.3 Nezaměstnanost

Jak již bylo řečeno v druhé kapitole, nezaměstnanost byla jednou z hlavních příčin Arabského jara. Prolíná se s většinou již zmíněných problémů, se kterými se Tunisko potýká, a proto je těžké nezaměstnanost vyčlenit do samotné podkapitoly. V předchozích podkapitolách jsem se snažila vždy poukázat na souvislosti, které byly spojeny s nezaměstnaností. Nyní se zaměřím na samotné téma a jeho trendy v posledních třech letech.

Jak jsem již několikrát poznamenala, největší nezaměstnaností trpí mladí lidé stejně jako před revolucí. Samozřejmě k zvýšení nezaměstnanosti mezi mladými lidmi přispěla světová krize a snížení exportu především do Evropské unie, a také revoluce, která zapříčinila nestabilitu. Avšak hlavním důvodem je špatné nastavení tuniského

vzdělávacího systému a trhu práce. Tuniskou nezaměstnanost lze označit za strukturální: kvalifikační požadavky nabízených pracovních míst neodpovídají kvalifikaci poptávajících.

Tuniský pracovní trh nedokáže pokrýt poptávku po pracovních místech, a to hlavně pro vysokoškolsky vzdělané Tunisany. Trh je málo flexibilní a ke všemu v Tunisku stále přetrvává kulturní tradice zdrženlivosti vůči vlastnímu podnikání jako způsobu dlouhodobého zaměstnání (Bohlander, 2013). Pro většinu Tunisánů je podnikání způsob, jak se uživit, dokud si nenajdou „skutečnou práci“.

Vzdělání v zemi je jedno z nejlepších v arabském světě a počet Tunisánů s vysokoškolským vzděláním stále roste. Důvodem proč nemohou najít adekvátní zaměstnání, je nedostatek praktických dovedností. Například velké společnosti zabývající se moderními technologiemi, hledají vhodné kandidáty velmi těžko. Přestože je v Tunisku velký počet univerzit, které poskytují technické vzdělání. Masivní vzdělávání bylo zavedeno na úkor kvalitní přípravy studentů na jejich budoucí zaměstnání.

Dalším faktorem je skutečnost, že ekonomický růst, v minulosti ani současnosti, nedokáže vytvářet dostatek potřebných pracovních míst, zejména pokud jde o kvalifikovaná pracovní místa (Boughzala, 2012). Minulý režim více investoval do ekonomických odvětví, která vyžadovala velké množství dělníků, ale ne vysoce kvalifikovanou pracovní sílu.

Velkou skupinu nezaměstnaných tvoří ženy. Navzdory tomu, že procentuální zastoupení vysokoškolsky vzdělaných žen je vyšší než u mužů, šance na získání práce jsou daleko menší. I když jsou v Tunisku práva žen na velmi dobré úrovni, určité společenské konstrukty přetrvávají. Ženy jsou více vázané k místu svého domova, tedy možnost dojíždět za prací je omezená. Bez této možnosti jsou ženy nuceny přijmout pozice s nižšími mzdami. Často se také stává, jako jinde ve světě, že finanční ohodnocení na stejné pracovní pozici je u žen daleko menší než u mužů.

Nezaměstnanost zvyšuje i skutečnost, že post-revoluční vláda omezuje rozsáhlou vládní byrokracií, která zaměstnávala ohromné množství lidí (Bohlander, 2013). Vládě se podařilo snížit nezaměstnanost na 17,2 % oproti roku 2011, kdy byla míra nezaměstnanosti okolo 19 %, ale i nadále je tato hodnota příliš vysoká v porovnání s údaji před revolucí, kdy se hodnoty pohybovaly mezi 14 až 15 % (CIA, 2014). Z toho je jasné, že revoluce v tomto ohledu ke zvýšení zaměstnanosti nepřispěla, ale naopak

situaci ještě zhoršila. A navíc, nezaměstnanost mladých lidí je téměř dvojnásobná, tedy okolo 30 % (Atkinson, 2013).

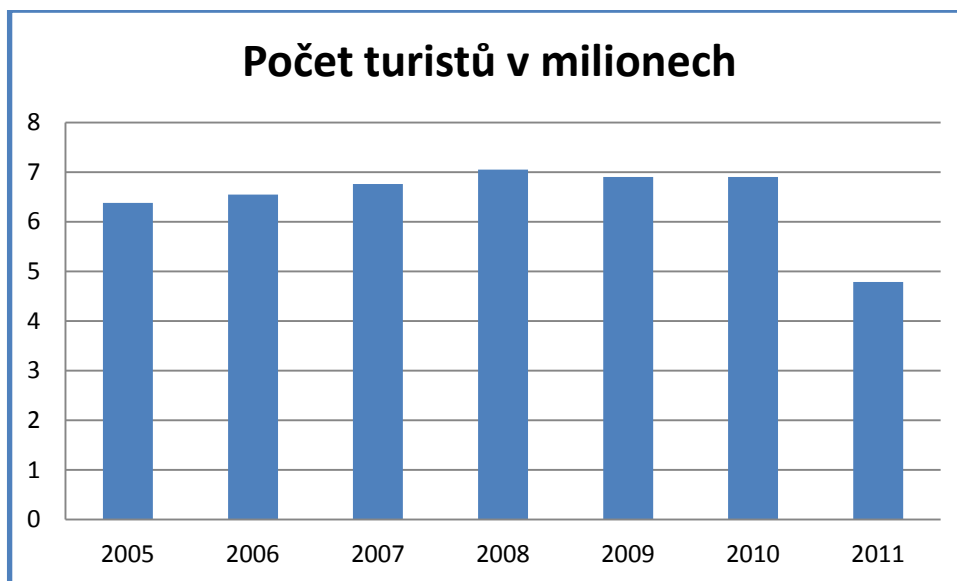
V Tunisku již fungují NGOs, které pomáhají mladým lidem získat potřebné znalosti, aby byli úspěšnější při získávání práce, i když často neodpovídá jejich vzdělání. Šance, že by došlo k výraznému oživení pracovního trhu, je velmi malá a Tunisko se s pravděpodobností bude i v budoucnosti potýkat s nedostatkem pracovních míst.

3.1.4 Dopad revoluce na hlavní ekonomické sektory

Arabské jaro zasáhlo některá odvětví tuniské ekonomiky více než jiné. Mezi ty nejvíce postižené patří cestovní ruch, těžba fosfátů a bankovní systém.

3.1.4.1 *Cestovní ruch*

Cestovní ruch je hlavním ekonomickým sektorem v mnoha zemích Severní Afriky. Jinak tomu není ani v Tunisku. Turismus poskytuje velký počet pracovních míst a vytváří nezanedbatelný příjem do státní pokladny. Naneštěstí se jedná o sektor, který je velmi citlivý na nestabilní politickou a bezpečnostní situaci v zemi. Negativní efekt událostí z roku 2011 byl zaznamenán nejen v úbytku turistů, ale také investic (OECD, 2011). Spolu s úbytkem turistů utrpěly ztrátu i jiná odvětví, která úzce souvisí i s cestovním ruchem. Hůře jsou na tom například prodejci suvenýrů, poskytovatelé dopravy a různých zážitkových atrakcí. Podle tuniského ministra cestovního ruchu zaměstnává přímo tento sektor až 400 tisíc lidí a další téměř 2 miliony pracuje v odvětvích s ním souvisejících (Sherwood, 2013). Na obr. 8 je možné vidět, jak stabilní byl počet turistů navštěvujících Tunisko od roku 2005 do roku 2010. Naopak revoluční rok znamenal výrazný úpadek tuniské turistiky a ztrátu více než dvou milionů turistů.

Obr. 8 Počet turistů, kteří navštívili Tunisko mezi lety 2005–2010 (zdroj: WorldBank (2014a))

Turistika v Tunisku trpí také z důvodu velké závislosti na turistech se středně vysokými příjmy nejčastěji z Evropy, na které se sektor zaměřil za Ben Aliho režimu (Achy, 2012). Hotelové rezorty tedy poskytují střední kvalitu ubytování a nedokážou uspokojit více náročné zákazníky, kteří si raději vyberou jinou zemi v Severní Africe. Na druhou stranu díky vhodným podmínkám zahrnujícím různé úlevy, které vytvářel minulý zkorumpovaný režim, se podařilo nalákat velké množství investorů. Ti, kteří se však odmítli nějakým způsobem zavázat Ben Alimu, se často potýkali s administrativními problémy a se zamítavými rozhodnutími u nejrůznějších povolení (Achy, 2012).

Od začátku revoluce až do současné doby zkrachovalo z důvodu nedostatku zákazníků již několik hotelů a nejčastěji na jihu v blízkosti Sahary, které turisté využívali při návštěvách pouště. Důvodem je bezpečnostní riziko, které je v této části Tuniska považováno za vyšší. To jen přispívá ke zhoršení již tak špatné ekonomické situace tohoto regionu.

Ačkoli politické snažení stabilizovat špatnou bezpečnostní situaci bylo v roce 2013 narušeno demonstracemi proti vládě po zabití dvou opozičních politiků, počet turistů se mírně zvýšil. Tuniská vláda předpokládá významné zvýšení zájmů o cesty do Tuniska po nových volbách, které by s sebou měly přinést politickou stabilitu, a tím i bezpečnost. K přílivu nových zájemců o dovolenou v Tunisku může přispět i zhoršení situace například v Egyptě. Nejdůležitějším bude, jak nová vláda bude schopna zvládnout nutné budoucí změny.

Evropané se stále potýkají s finančními problémy, způsobené světovou krizí, a proto je pro tuniský cestovní ruch nutné zaměřit se na jiné cílové skupiny, jakými jsou Američané a Asiaté (Padmore, 2013). Cestovní ruch by se měl začít orientovat na náročnější klienty, kteří přinesou do země i více peněz. S tím, ale souvisí nutnost investovat do zkvalitnění ubytování i nabízených služeb a přizpůsobit se mladším generacím, které vyhledávají zajímavé kulturní akce nebo dobrodružný typ dovolené. Nabízí se tzv. *survival*, což je typ cestovního ruchu, který se orientuje na přežití v extrémních podmínkách. V dnešní době je čím dál více populární ekoturistika. Ta se soustředí na zodpovědné cestování do přírodních oblastí, které přispívá k jeho ochraně a zlepšení životní situace místních obyvatel.

3.1.4.2 *Těžba a export fosfátů*

Těžba fosfátů byla jedním z nosných pilířů tuniské ekonomiky dlouhá desetiletí. Jako první zde začali těžit Francouzi již za koloniální éry po objevení nalezišť v oblasti města Gafsa na konci 19. století. Před revolucí se Tunisko řadilo do první pětky největších producentů fosfátů na světě (Reuters, 2010).

V současnosti však toto odvětví patří k nejvíce postiženým ekonomickým odvětvím v Tunisku. Těžba probíhá především ve vnitrostátních regionech na jihu východního pobřeží, které patří k ekonomicky méně rozvinutým oblastem. Protesty horníků proti nespravedlivému rozdělování bohatství a zaměstnaneckým podmínkám otřáslы tímto sektorem. Z regionu plynou státu velmi vysoké příjmy, ale investice zpět do regionu jsou zanedbatelné. Z toho důvodu dochází ke stávkám nejen horníků, ale také se často stává, že těžba je blokována místními obyvateli. Produkce klesla z 8 milionů tun na pouhých 2,6 milionů tun v roce 2012, přesto se počet zaměstnanců ztrojnásobil (Al-Raqiqi, 2013).

Snížení produkce také negativně ovlivňuje zpracovatelský průmysl, který na těžbu fosfátů navazuje a velký počet továren se zaměřuje na výrobu hnojiv. Těžba fosfátů je vlastněna výhradně státní společností *Phosphate Gafsa company*, což s sebou přináší mnohá úskalí. I když se vláda snaží vyřešit krizi, příliš se jí to nedaří. Tunisko se tedy čím dál více zadlužuje. Řešení současné situace je považováno za důležitý krok ke stabilizaci ekonomické situace Tuniska.

Fosfáty jsou hojně využívány na celém světě v zemědělství. Těžba však s sebou přináší i některá rizika. Při rafinaci fosfátů vznikají vedlejší produkty, které jsou toxické

a radioaktivní. Jedna z továren na zpracování fosfátů se nachází i v blízkosti moře ve městě Gabes, odkud uniká každý den více než deset tisíc tun polutantů do moře (Deutsche Welle, 2013).

Nové plány na ukládání těchto látek jsou již připravené, ale místní obyvatelé nesouhlasí s ukládáním odpadu pod zem bez toho, aby byl odpad nejdříve vyčištěn. Stará vláda problémy životního prostředí neřešila a porevoluční vláda má v plánu snížit rizika spojená s výrobou hnojiv na minimum, ale chybí jí finance. Znečištění zasáhlo i zemědělství v okolí města a podzemní zdroje vody. V oblasti je evidováno zvýšení onemocnění astmatem i dalších závažných nemocí (Deutsche Welle, 2013).

3.1.5 Bankovní systém

Hlavním důvodem proč byl bankovní systém tak silně zasažen nepokojí v roce 2011, je ten, že velké banky v Tunisku jsou vlastněny státem. Z důvodu, že byly napojeny na Ben Aliho a jeho rodinu, zde byly korupční praktiky na denním pořádku. Reforma bankovního systému je nutná z mnoha důvodů. Tím prvním jsou investoři, pro které jsou důvěryhodné banky nutností. Dále je pak nutné přerušit klientelistickou síť, která v tuniském bankovníctví existuje. Odborníci upozorňují, že stabilní banky jsou základem pro zlepšení špatné ekonomické situace.

Tři největší banky vlastněné státem se potýkají s problémy, které byly způsobeny poskytováním úvěrů do cestovního ruchu a odvětví, která jsou orientována na export do Evropské unie. Proto došlo ke stagnaci exportu. Banky bojují s 30% mírou nesplacených úvěrů a půjček, přičemž nesplacené půjčky u soukromých bank představují v porovnání pouze 9 % (Oxford Business Group, 2013). S takto vysokou mírou nesplacených půjček nemají banky peníze na poskytování těch nových.

Mezinárodní měnový fond doporučuje zpřísnit požadavky na solventnost při poskytování nových úvěrů a zdůrazňuje nutnost zvýšit vládní výdaje, které by měly pokrýt nedostatečný finanční kapitál, na 5 % HDP, pokud mají být zachovány všechny tři banky (IMF, 2012). To samozřejmě znamená, že již tak problémová fiskální politika bude pod dalším tlakem kvůli bankovnímu sektoru (The Financial Times, 2013). Dalším nedostatkem bankovníctví je nejednotný systém dlužníků a spravování dat. V Tunisku je velký počet malých bank a tuniská centrální banka nemá jednotný systém pro správu dat.

Vláda nařídila v roce 2013 audit všech tří bank vlastněných státem a podle výsledků započne s bankovní reformou, která by měla mimo jiné pomoci poskytovat kvalitnější úvěry zahraničním investorům a přilákat jich více.

3.1.6 Fiskální politika

Tunisko patří mezi státy, ve kterých došlo k největšímu navýšení vládních výdajů. V roce 2012 se výdaje zvýšily o 7,9 % vůči HDP oproti roku 2010. Tyto finance byly použity hlavně na utlumení vysokých světových cen potravin a benzínu, zvyšování platů, subvence na energii a na zvýšení podpory v nezaměstnanosti, jejichž hlavním účelem bylo uklidnění sociálních nepokojů (Masetti, Körner, Forser a Friedman, 2013). Tyto výdaje nebyly dostatečně vyváženy státními příjmy. Ekonomický růst se v roce 2013 oproti předešlému roku snížil o jedno procento, tedy na 2,6 % (World Bank, 2014d). Spolu s nízkou efektivností výběru daní a nízkými sazbami se v Tunisku zvýšil veřejný deficit z pouhého 1 % HDP v roce 2010 na 6,3 % HDP za rok 2012 (Masetti, Körner, Forser a Friedman, 2013). Tedy současný státní dluh tvoří zhruba 45 % domácího produktu (The Heritage Foundation, 2014).

Pro Tunisko je klíčová reforma daní. Ta by měla přispět ke snížení veřejného deficitu (a potažmo i dluhu) a současně by měla zlepšit investiční klima v Tunisku. Měla by totiž nastolit rovné podmínky pro všechny investory, čímž se Tunisko stane atraktivnější pro společnosti vytvářející produkty s vysokou přidanou hodnotou, které poskytují stálá pracovní místa. To platí předně pro offshore režim, který poskytuje daňové prázdny až na dobu 10 let. Z krátkodobého hlediska je to pro Tunisko výhodné, na druhou stranu je však nutné zvážit i dlouhodobý dopad. Ten se jeví jako nepříliš pozitivní, a to proto, že přitahuje tzv. footloose společnosti. Tyto firmy nejsou vázány na žádnou zemi a své ekonomické aktivity přesouvají podle ekonomických podmínek. Tedy jsou nestálé a problémové pro vládu, která může přijít o finance, se kterými například počítá v dalším rozpočtovém období (OECD, 2013).

Dalším činitelem, který ohrožuje veřejné finance, je korupce. Po revoluci Tunisko spolupracuje s OECD na vytvoření nové struktury, která by měla omezit plýtvání finančními zdroji. I když v Tunisku existují protikorupční opatření, během vlády Ben Aliho nebyla nikdy funkční. Pro tuniskou vládu jsou klíčové dvě reformy. První z nich je integrita veřejného sektoru, druhá by se měla týkat zajištění transparentnosti při zadávání veřejných zakázek (OECD, 2013). Revoluce přinesla

novou možnost vzniku neziskových organizací, které se zabývají transparentností a financováním vládních aktivit. Díky tomu má tuniská společnost šanci sama se podílet na kontrole veřejných činitelů.

3.1.7 Migrace

Migrace začala být horkým tématem během revoluce a přetrvává do dnešních dní. První vlnou se stala imigrace tuniských remitentů z Libye zpět do země svého původu, což zvedlo míru nezaměstnanosti. Druhou vlnou je emigrace Tunisánů do Evropy. Po pádu režimu nastal v zemi zmatek a místa, která byla hlídána policií či armádou se najednou ocitla bez ostrahy. Tímto místem je i přístav Zarzis, jež se stal hlavním místem, odkud Tunisané přechají do Evropy. Cílem je většinou italský ostrov Lampedusa, který je vzdálený asi 140 km od tuniské pevniny. Převozu využívají i další Afričané, kteří se chtějí přesunout za lepším životem do Evropy.

Často se však stává, že na ostrov nedoplují. Lodě, které využívají, jsou častokrát ve špatném stavu a dochází na nich k závadám. Důvodem migrace byl strach z politické situace po pádu režimu (včetně obav lidí, kteří byli nějakým způsobem zapleteni s Ben Aliho), ale především ekonomická situace v Tunisku. Do Evropy se snaží dostat hlavně mladí Tunisané ve věku 18–30 let, kteří nemohou v Tunisku najít práci. Jejich cílem je pracovní uplatnění s lepším finančním ohodnocením v Evropě a finančně podporovat své rodiny v Tunisku.

Do dnešní doby do Itálie dorazily na desetitisíce imigrantů, kteří však chtějí Itálii využít jen pro vstup do Evropy, jejich úmyslem je dostat se do jiných evropských států, jako například Francie. Ta je díky své koloniální minulosti domovem velkého počtu Tunisánů, migranti zde mají navíc rodiny, které jim mohou pomoci. Situaci okamžitě začala řešit Evropská unie již v roce 2011, kdy na březích Itálie přistály první lodě. Především kvůli podezření, že by mezi imigranty mohli být vězni, kteří během revoluce uprchli z tamních vězení. Itálie v prvních měsících poskytla povolení k dočasnému pobytu více než 25 tisícům Tunisánů (The Guardian, 2011). Do konce roku 2011 Itálie vydala pouze pro Tunisany více než 19 tisíc povolení k pobytu, delšímu než tři měsíce (European Commission, 2012). Itálie vyzvala členské státy EU, aby jí pomohli a některým uprchlíkům daly povolení k pobytu na svém území⁸.

⁸ Česká republika, jako jeden z členských států, tuto výzvu odmítla.

V roce 2011 na ostrově, kam míří většina imigrantských lodí, došlo ke střetům obyvatel s tuniskými imigranty, když protestovali proti navrácení do Tuniska (Squires, 2011). Z italského ostrova byli ilegální imigranti dopraveni na pevninu do migračních center, tzv. Center pro identifikaci a vyhoštění (Cole, 2011). Odtud jsou vraceni zpět do Tuniska. Podle nového zákona mohou být ilegální imigranti v těchto centrech zadržováni až 18 měsíců před jejich deportací. V centrech často panují stejné podmínky jako ve vězení a představují velký problém z pohledu lidských práv.

Díky dočasným vízům se Tunisané mohli volně pohybovat v eurozóně. Hlavní cílovou zemí byla již zmíněná Francie. Ta však požadovala finanční hotovost, aby mohli vstoupit do země. Ti, jež tuto podmínku nesplňovali, byli deportováni zpět do Itálie nebo Tuniska. Nicméně Tunisané, kteří povolení k pobytu na francouzském území získali, byli nuceni Francii opustit po vypršení tohoto povolení, které bylo pouze na tři měsíce. Důvodem byla jejich finanční situace, která nesplňovala podmínky francouzského vízového zákona.

Ilegální migrace do jisté míry poškodila Tunisko v očích Evropské unie z důvodu neschopnosti zastavit proudy nelegálních imigrantů do Itálie. EU je kritizována za podceňování imigrace přes státy Jižní Evropy. Po těchto událostech došlo k úmluvě mezi Itálií a Tuniskem, podle níž země spolupracují při deportaci imigrantů zpět do Tuniska. A dále společně hlídají pobřeží Tuniska tak, aby nedocházelo k dalším ilegálním přepravám po moři do Evropy.

EU se po těchto událostech začala plně věnovat migraci a 3. 3. 2014 podepsala s Tuniskem Partnerství v oblasti mobility (BusinessInfo, 2014). Tato dohoda má usnadnit udělování víz tuniským občanům, usnadňuje pohyb mezi Tuniskem a Unií. Zároveň se pro Tunisany zpřístupnil evropský pracovní trh a vzdělání v evropských státech.

3.2 Politické dopady

Jak již bylo řečeno ve druhé kapitole, první porevoluční volby vyhrála strana El-Nahda. Strana získala přes čtyřicet procent hlasů a spolu se dvěma levicovými stranami CPR (*Kongres pro republiku*) a Ettakatol (*Demokratické fórum pro práci a svobodu*) získala většinu v Ústavodárném shromáždění. Za výhrou umírněných islamistů stálo také to, že pro opozici byla revoluce nečekaná a nebyla schopna tak rychle zformulovat svůj program. Kvůli represím bývalého režimu strany formálně existovaly, ale nebyly

politicky aktivní (Shanaáh, 2013: 107). Dalším faktorem pak byla účast ve volbách, kdy z asi 7,6 milionu registrovaných voličů přišlo k volbám 54,1 % z nich (Aljazeera, 2011). Velkou částí voličů byli právě zastánci umírněného islamismu, proto strana El-Nahda vyhrála. Na volby dohlížela delegace Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě vedená jejím místopředsedou Riccardem Migliorim, podle něhož volby proběhly demokraticky a bez větších komplikací. Křeslo premiéra vlády získal Hamadí Džibálí a třetím prezidentem republiky od získání samostatnosti se stal Moncef Marzouki, který není mezi tuniskou vyšší vrstvou příliš oblíbený.

Po dvou letech vlády strany El-Nahda se situace v Tunisku opět vyostřila po vraždění jejího odpůrce Šukrího Bilajda 3. února 2013. Tunisko se ponořilo do politické krize. Nespokojení Tunisané opět zaplnili ulice s požadavkem na odstoupení vlády, která podle opozice stála za touto vraždou.

Dalším důvodem protestů byla islamizace společnosti, která se Tunisánům nelíbila. Premiér po dohodě s prezidentem rezignoval. Novým premiérem se stal Ali Laarayedh, do té doby ministr vnitra. Situaci se vládě podařilo uklidnit do konce července, kdy byl zastřelen opoziční lídr Muhammad Brahmí. Z tohoto činu byla opět obviněna strana El-Nahda. Celou situaci zhoršil fakt, že se tato vražda stala ve státní svátek vzniku samostatné Tuniské republiky. Již tak nespokojenému obyvatelstvu došla trpělivost a demonstrace donutily premiéra Hamadí Džibálího přistoupit k rezignaci.

Ten však odchod vlády podmínil dokončením dohod s opozicí, které obsahovaly dokončení ústavy, sestavení volební komise a stanovení nového data voleb, jež jsou od června roku 2013 stále odsouvány. Vláda sice souhlasila s odchodem, aby tak neohrozila demokratizační proces v zemi, ale nebyla se schopna dohodnout na novém premiérovi, čímž se vyjednávání stále protahovala. Teprve 14. prosince 2013 byl novým premiérem po shodě vládnoucí strany i opozice zvolen Mehdi Jomaa, do té doby ministr průmyslu. Strana El-Nahda odstoupila, jak slíbila, a nový premiér sestavil úřednickou vládu, která bude vládnout do dalších voleb (Aljazeera, 2014a).

3.2.1 Tuniská ústava

Nová ústava se stala nezbytností pro přechod na demokratický systém. Vítězná strana předem ujistila své voliče, že nebude usilovat o začlenění islámského práva šaría do tuniské ústavy, přesto se do ní nakonec pokusila včlenit některé islámské zákony. S tím však nesouhlasila opozice, a tak byla El-Nahda nucena ustoupit. Nicméně

v ústavě byl islám zakotven jako státní náboženství. Nová ústava byla jedním z hlavních úkolů nové vlády, přesto byla přijata až po třech letech 26. ledna 2014 (Aljazeera, 2014b).

Přijetí ústavy zpozdily neshody na její podobě mezi islamistickou vládou a sekulární opozicí. Práce byly často přerušovány z různých důvodů. Nicméně, díky ochotě vlády a opozice spolupracovat, se Tunisko stalo úspěšným modelem pro další země, ve kterých proběhla revoluce. Tuniští představitelé si od tohoto úspěchu slibují obnovení stability, která by mohla být šancí pro příliv nových investic i peněz z cestovního ruchu (BBC, 2014). Významnou roli sehráli i samotní občané, kteří pořádali demonstrace proti všem nechtěným článkům ústavy (Hesová, 2013: 130). Poprvé v tuniské historii ústava uznává rovnoprávnost mužů a žen. Ústava také obsahuje některé stejné články jako dosavadní ústava, například že se vláda zodpovídá parlamentu. Dále garantuje všechna základní lidská práva, jako právo svobodného vyjadřování, shromažďování, právo na přístup k informacím, které je spjato se zákazem cenzury médií, apod.

3.2.2 Reforma bezpečnostních sil

Především reforma policie je jedním z nejdůležitějších úkolů nové porevoluční vlády. Policie a armáda sehrály během Arabského jara velmi důležitou roli. I když byly nástroji bývalého režimu k udržení moci a potlačování protestů, nakonec nechaly volnou cestu demokratickému procesu tím, že se nepokusily převzít moc, jako tomu bylo například v Egyptě. Reforma policejních služeb pomůže obnovit důvěru občanů jak v samotnou službu, tak i v novou vládu a její schopnost provést demokratizaci Tuniska a dlouhodobě tento statut udržet.

Aby bylo dosaženo úspěšného demokratického přechodu, bylo zapotřebí splnit čtyři cíle (Hanlon, 2012):

1. Musí existovat dohoda o politickém procesu, která povede ke zvolení vlády.
2. Vláda musí získat moc prostřednictvím svobodných a spravedlivých voleb.
3. Vláda musí získat důvěru, aby mohla vytvářet nové politické prostředí.

4. Výkonná, zákonodárná a soudní moc nesmí přenášet pravomoci na další subjekty jako je policie nebo armáda.

Všechny tyto cíle byly splněny, přesto Tunisko stojí před těžkým úkolem. Je nutné provést změny v institucích, o které se opíral Ben Aliho režim, a těmi jsou především Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti. Obě tyto instituce trpí nedostatkem transparentnosti (nedostatečnými záznamy o počtech zaměstnanců a nejasným organizačním schématem). Důležitým bod, který by měla obsahovat tuniská ústava, je právě dohled parlamentu nad těmito státními orgány. Pro tento účel by měly být vytvořeny dozorčí výbory (Hanlon, 2012). Je otázkou, zda Tunisko dokáže tuto reformu provést a získat důvěru Tunisánů v policii a jurisdikci, která se stále chová represivně. Podle zprávy Human Rights Wach (2013) se policie v některých případech chová agresivně vůči zadrženým a v případě útoků, především nábožensky motivovaných, často nezahájí ani vyšetřování.

3.2.3 Islamizace Tuniské společnosti

Islamizace Tuniska se obávala většina evropských států a USA. Po volební výhře umírněné islamistické strany El-Nahda se do tuniské společnosti vrátily islámské tradice, které byly do roku 2011 potlačovány sekulární vládou Ben Aliho. Kvůli západním médiím vznikl stereotypní pohled na státy s převahou islámského náboženství, jako na země plné fanatických vyznavačů svaté války s hluboko zakořeněnou nenávistí vůči Západu. Islám bývá často chápán jako příčina ustrnutí států v minulosti. Avšak představa, že islám je překážkou pro transformaci zemí na liberální státy, které ctí lidské svobody, nemusí být vždy správná (Shanaáh, 2013: 89). Samozřejmě, nelze popřít vliv islámu na arabské země, ale je nutné si uvědomit, že arabská společnost prošla během staletí různými změnami, a tedy se změnil i vliv islámu.

V samotném Tunisku zvolení islamistické strany nepřineslo žádné větší změny. Strana byla zvolena díky nemožnosti ji jakkoliv spojovat se starým režimem. Starší generace toužily po nové, čistší (nezkorumpované) vládě, což nabízela právě strana El-Nahda (Shanaáh, 2013: 108). Členové strany jsou modernisté, tedy netrvají na přísném dodržování tradičního islámu, ale snaží se o jeho přizpůsobení modernímu světu tím, že

uznávají západní technologie a vědu (Oxford Islamic Studies, 2014). Tedy se snaží o výklad Koránu v kontextu západního politického myšlení a politické svobody (American Foreign Policy Council, 2013). Aby byla strana úspěšná, musí se přizpůsobit tuniské moderní společnosti. Je pravdou, že se islamizace v Tunisku projevila. Byl zakázán vstup turistům do mešit, které byly dříve volně přístupné, a ženy začaly nosit hidžáb mnohem častěji. Nicméně to nepovažují za znak radikalizace společnosti a její náklonnosti k islamizaci. Jedná se pouze o svobodné vyjádření náboženské příslušnosti a ani v samotné tuniské společnosti to nepůsobí výraznější komplikace.

Důkazem mohou být demonstrace proti vládě. Tunisané tak jasně vyjádřili svou nespokojenost se stranou El-Nahda. Vznikla tuniská společnost, která jasně vyjadřuje své názory. Neplatí tak, že každý muslim musí být voličem El-Nahda. Po více než dvou letech vlády strany El-Nahda v Tunisku začíná strana ztrácet své příznivce a předpokládá se, že další volby už nevyhraje (Heneghan, 2013). Vláda odstoupila také kvůli zvyšujícímu se terorismu, proti kterému neuskutečnila žádná opatření (Gall, 2014a). Jedná se především o salafistické skupiny, které mají své zastánce i v samotné straně El-Nahda. Nicméně, se jedná pouze o malé skupiny, z čehož nelze vyvozovat, že všichni Tunisané jsou pro stát založený na islámském právu.

3.2.3.1 *Salafismus*

Toto hnutí se v Tunisku začalo aktivně představovat v politickém prostředí právě po revoluci. Hlavní snahou je vytvoření tzv. islámské identity v zemích, kde se projevují liberální a sekulární proudy.

„Jedná se o souhrnný název pro různé proudy středověkého i současného islámu“ (Ťupek, 2013: 143). Salafismus se stal jakousi reakcí na kolonialismus v 19. století, kdy velký technologický pokrok nebyl doprovázen adekvátními kulturními a sociálními změnami v arabských zemích (Kostlánová, 2010). Salafismus klade velký důraz na tradici a kořeny původního islámu. Sunna je stavěna nad lidský rozum, a pokud se muslimové budou řídit tímto ideálním právem, dojdou ke spáse. Salafismus odmítá jakékoliv přizpůsobení islámu moderní době a trvá na dodržování přísných morálních zásad, které jsou téměř nepozměněné od doby středověké. Tento přísný model se udržuje jak v bohatých rodinách, které si snaží udržet svou muslimskou identitu, tak i mezi chudými, kteří vidí salafismus jako cestu k rychlé změně (Ťupek, 2013: 144).

Lze se setkat i s proudy, které si Korán vykládají podle sebe a mohou se tedy stát extremistickými. V Tunisku se salafismus projevuje hlavně ve velkých městech. Skupina salafistů v Tunisku není velká, ale přesto vzbuzuje obavy i mezi samotnými Tunisany (Torelli, Merone a Cavatorta, 2012). V zemi toto hnutí nemá hluboké kořeny, z čehož vyvstávají otázky, jaký vliv hnutí může mít na tuniskou společnost a zda může salafismus ovlivnit demokratický vývoj v zemi. Hnutí má velmi blízko k současné nejmocnější straně v zemi El-Nahda. Osobní vazby některých členů této strany zajistily salafistické politické straně *Reformní fronta* legalizaci.

Dále je zde mnoho menších a méně významných stran. Některé z nich neuznávají demokratické principy, jsou zastánci džihadismu a jsou podezřívány z kulturního vandalismu. To zastiňuje jejich charitativní činnost, která pomáhá lidem v tísní.

4 Současná situace a budoucí vývoj

Jako největší překážka současného politického snažení se jeví bezpečnostní situace. Na ní závisí nadále upadající ekonomika, jež s sebou přináší další komplikace ve formě nezaměstnanosti, demonstrací a celkovou frustraci Tunisánů. Ačkoliv současná vláda dosáhla nemalých úspěchů v demokratizačním procesu, obyvatelé to nepovažují za tak důležité, neboť to neřeší jejich nouzi. Přednostní je pro ně otázka hospodářství. To je ohroženo kvůli zmíněné bezpečnosti, neboť bezpečnost podmiňuje nejdůležitější ekonomické sektory, cestovní ruch a zahraniční investice (Gall, 2014b).

Zhoršenou bezpečnost v Tunisku vytváří salafistické militantní hnutí Ansar al-Sharia. Hnutí bylo v roce 2013 prohlášeno tuniskou vládou za teroristickou organizaci a později se přidaly i Spojené státy (Gall, 2014a). Hnutí vzniklo v roce 2011 v důsledku tuniské revoluce. Jeho hlavní představitel Abu Ayadh al-Tunisi byl do revoluce ve vězení a po propuštění toto hnutí založil. Usiluje o začlenění islámského práva šaría do tuniské společnosti a islamizaci školství, médií a dalších institucí. Hnutí je také zodpovědné za tzv. obrazoborectví. Salafisté považují umění za neislámské a pořádají demonstrace proti uměleckým výstavám v Tunisku (BBC, 2013). Hnutí je často připomínáno i v souvislosti s větví teroristické organizace Al-Kajda v Severní Africe.

V roce 2013 byl zakázán salafistický kongres kvůli podněcování k násilí proti státním institucím a hrozbě, kterou hnutí představuje pro veřejnou bezpečnost. Současná vládnoucí a zároveň nejsilnější stran El-Nahda obvinila Ansar al-Sharia z vraždy dvou vysoce postavených politiků a ze snahy vyvolat v zemi nepokoje. Podle informací stojí hnutí i za útokem na americkou ambasádu v Tunisku v roce 2012 a za nepovedenými sebevražednými bombovými útoky v turisticky oblíbených městech Sousse a Monastir v roce 2013. Ačkoliv útoky nebyly úspěšné, nepřispěly ke snaze vlády oživit cestovní ruch. Hnutí, stejně jako jiné radikální islamistické organizace v dalších arabských zemích, se snaží přesvědčit Tunisany, že USA řídí v podstatě chod státu a tuniská vláda je pouze loutková.

V současnosti se odhaduje počet stoupenců hnutí na více než 70 tisíc lidí (The Economist, 2014). Sympatie si získávají charitativní pomocí převážně v chudých regionech, odkud rekrutují své stoupence. Jedná se většinou o mladé muže z chudších vesnických poměrů, kteří se z venkova přistěhují do větších měst. Ti jsou cvičeni nejpravděpodobněji v Libyi nebo na hranicích Tuniska s Alžírskem (Gall, 2014b).

Radikální hnutí se těší stále větší oblibě a získávají stále více následovníků. Přispívá k tomu chudoba a špatné životní podmínky, které se po revoluci ještě zhoršily. Je obvyklé, že v období, kdy je společnost nespokojená, dochází k její radikalizaci. Faktem také je, že díky revoluci má hnutí mnohem větší možnosti prezentace na veřejnosti. Přestože režim Ben Aliho přinášel mnohá úskalí, dokázal efektivně bojovat proti radikálním islamistickým stranám, což se porevoluční vládě viditelně nedaří, a tato hnutí se stále rozrůstají a v budoucnu mohou představovat vážný problém pro ekonomický rozvoj.

Tunisko patří mezi státy Maghrebu, které nemají velké přírodní bohatství, na rozdíl od Libye nebo Alžírska. Přesto se tuniské zásoby odhadují na 838 milionů barelů, přičemž 51 % z toho tvoří ropa a 49 % zemní plyn (TradeArabia, 2013). Stát se snaží přilákat nové investory do již probíhajících projektů i do průzkumů možných nových nalezišť. Z tohoto důvodu došlo k zintenzivnění průzkumů a stát vynaložil zvýšené množství financí do nových technologií pro vyhledávání ropných a plyných nalezišť. V zemi již operuje velký počet malých společností, které se zabývají jak těžbou ropy, tak i zemního plynu a jsou zde i některé velké firmy jako je ENI, Total a dokonce i známá společnost Shell (Oilprice, 2013). Existuje zde i jedna státem vlastněná ropná společnost Etap, která hledá nová ložiska ropy.

Výhodou, kterou Tunisko má, je dobrá infrastruktura i vybavení potřeb pro těžební společnosti. V plánu je i výstavba druhé rafinérie, protože kapacita jediné existující v Tunisku je nedostatečná, a proto se musí většina ropných produktů do země dovážet ze zahraničí. Dalším do budoucna využitelným zdrojem je těžba břidlicové ropy i plynu (U.S. Energy Information Department, 2013). Tato naleziště se zatím běžně nevyužívají, protože získávání ropy nebo plynu z břidlice je energeticky nákladné a zisk je nulový. Nicméně do budoucna je možné, že nové technologie pomohou s efektivní těžbou těchto zdrojů.

Velké změny by mohlo přinést rozšíření ekologického zemědělství, po kterém prudce stoupá poptávka především v rozvinutých zemích. Tuniské zemědělství představuje 11 % HDP a zaměstnává až 20 % Tunisánů, přesto mu v posledních desetiletích nebyla věnována dostatečná pozornost (Lamboley, 2012a). Zavádění nešetrných zemědělských metod v minulosti negativně ovlivňuje krajinu až do současnosti. Půda, která je nešetrně obdělávána, je náchylnější k erozi. V klimatických podmínkách Tuniska tak dochází k velkým ztrátám v úrodnosti.

Je známo, že v době římského impéria byla oblast dnešního Tuniska obilnicí celé říše. Avšak rozšiřování pouští způsobené nevhodným zavlažováním a přepásáním pastvin dobyt看kem omezilo plochy vhodné pro zemědělství do dnešní podoby, přičemž tento jev stále pokračuje. Proto se ochrana půdy jeví jako velmi důležitý aspekt současného zemědělství, protože nejen v Tunisku je velké procento lidí závislé na výnosech svých polí. Pokud by navíc výnosy z úrody výrazně klesly, mohlo by to v Africe vyvolat nedostatek potravin. Z tohoto důvodu se snaží tunišští zemědělci přecházet k šetrnějšímu obdělávání půdy. Překážkou je však nedostatek financí na nákup mechanizace, která dokáže sázet sadbu bez orání.

U šetrnějších přístupů zemědělství se používá pouze sadba, která není chemicky ošetřená a je založená na pravidelném střídání plodin. Zvýšení investic by mohla pomoci právě velká poptávka po biopotravínách v zemích Evropské unie, která je hlavním odběratelem těchto produktů. Největší zastoupení v bio produkci má olivový olej, jenž tvoří 47 % celkové bio produkce Tuniska (Lamboley, 2012b). Za olivovým olejem následují ekologické pastviny a léčivé a aromatické rostliny. Šetrné přístupy zvyšují sklizeň a tím i příjmy zemědělcům, současně chrání přírodu. Stát poskytuje dotace pro zemědělce, kteří dodržují zásady ekologického zemědělství. Tento typ zemědělství se však rozvinul zejména v regionech, které nepatří mezi ty bohaté a dotace nestačí. Snahou vlády je přilákat soukromé investory, kteří by pomohli k rozvoji ekologického zemědělství. Toto alternativní zemědělství skýtá mnohé výhody.

Mohlo by pomoci chudým regionům v rozvoji, navíc chrání úrodnou půdu, která je v podmínkách severní Afriky vzácná, a díky novým investicím by mohlo poskytnout lépe placená pracovní místa a přispět tak ke zlepšení tuniského hospodářství. To ukazuje na skutečnost, že i v dnešní době může ekologické zemědělství řešit ekonomické problémy země a navíc přispět k zachování krajiny.

Z politického pohledu Tunisko stále prochází výraznými změnami a bude trvat ještě nějakou dobu, než dosáhne úrovně demokratického státu. Političtí představitelé mají před sebou mnoho výzev, jako jsou dokončení demokratizace, rozvoj zaostalých částí Tuniska a stabilizace tuniské ekonomiky. Vláda by se nadále měla soustředit na rozvoj takových ekonomických sektorů, které jsou schopny vytvořit stabilní pracovní místa. Mělo by se jednat především o taková odvětví, která vytváří vyšší přidanou

hodnotu a vyžadují vyšší kvalifikaci, například nové technologie a farmaceutický průmysl⁹, a která již v Tunisku mají určitou základnu.

Pokud stát dokáže odstranit některé nedostatky pro zahraniční investice, jakými jsou nestabilní politická situace, nedostatečný finanční systém a mezery v právu, na ochranu investic, Tunisko by se mohlo začít velmi rychle rozvíjet. Jestli to tak skutečně bude a jakým směrem se Tunisko v budoucnosti vydá, napoví již letošní rok, kdy by se měly konat tak dlouho odkládané volby. Jejich výsledek ukáže, v jakém rozpoložení se nachází tuniská společnost. S novou vládou bude jasnější, zda Tunisko bude pokračovat v demokratizaci, a také jak se bude dařit tuniskému hospodářství. O Tunisku se také často mluví jako tzv. modelové zemi. To znamená, že by se měla stát určitým modelovým příkladem pro ostatní arabské státy, ve kterých proběhla revoluce. I z tohoto důvodu jsou upírány zraky na budoucí volby. I když se jedná o velmi malou zemi, může svým vývojem ovlivnit i rozvoj okolních států, kterým se příliš nedaří zvládnout porevoluční situaci.

⁹ V Tunisku mají tato odvětví již jistou základnu a farmaceutický průmysl si v zemi vede velmi dobře. Z více než 50 % pokryje tuniskou spotřebu léků za jeden rok (BusinessInfo, 2013a).

Závěr

Arabské jaro se významně zapsalo do tuniské historie. Revoluce změnila dosavadní vývoj a tím ovlivnila budoucnost země i jejích obyvatel. Jakým směrem se Tunisku vydá lze jen těžko předvídat. Zřejmé je, že bude čelit ekonomickým i společenským výzvám. Současný stav lze shrnout jako výhru i prohru. Tunisané získali požadované svobody, které jim byly za Ben Aliho režimu upírány. Na druhou stranu se země dostala do velké ekonomické nejistoty.

Cílem práce bylo identifikovat hlavní příčiny revoluce a analyzovat její socio-ekonomické a politické dopady na Tunisko. První kapitola se zabývá historickým vývojem Tuniska, který bylo nutné shrnout pro pochopení současné situace.

Za hlavní příčiny revoluce lze považovat vysokou míru nezaměstnanosti především u mladých, vysokoškolsky vzdělaných Tunisánů. Dále pak velké regionální nerovnosti, kdy centrem prvních protestů se staly méně rozvinuté regiony, které trpěly největším nedostatkem pracovních míst a nízkými platy. Ve vnitrostátních regionech je dlouhodobě vyšší míra chudoby oproti zbytku Tuniska a životních nákladů v posledních letech vedlo k frustraci obyvatel. Celkově k revoluci přispěla špatná ekonomická situace, které byla do jisté míry zapříčiněna světovou krizí v roce 2008. V tomto případě Tunisko doplatilo na těsné vazby s Evropskou unií, která byla krizí velmi silně zasažena. Pro revoluci byla klíčová současná demografická situace v Tunisku stejně jako v jiných arabských zemích. Arabský svět se ocitá v situaci, kdy dorostly do produktivního věku silné ročníky a ty vyvíjí zvýšený tlak na zaměstnanost. Režim, který byl obviněn z neschopnosti řešit problematickou situaci v zemi, si neuvědomoval rizika způsobená svou vládou. Porušování lidských práv, rozsáhlá korupce a nepotismus se staly dalšími důvody pro revoluci.

Dopady Jasmínové revoluce jsou patrné i po třech letech od jejího začátku. Značná část obyvatelstva se shoduje, že se jim před revolucí dařilo mnohem lépe. Lidé protestovali především proti špatným životním podmínkám. Avšak na nestabilní politickou a bezpečnostní situaci způsobenou nepokoji během revoluce doplatila předně tuniská ekonomika. Nejvíce byl zasažen cestovní ruch, jenž je důležitým zdrojem příjmů a podílí se značně na tvorbě HDP a také je odvětvím poskytující ohromné množství pracovních míst. Výrazně byly poznamenány i přímé zahraniční investice, které poskytovaly finanční zdroje pro rozvoj země a vytvářely nová pracovní místa. V důsledku tohoto útlumu došlo k nárůstu nezaměstnanosti.

V důsledku ekonomických potíží došlo i ke zhoršení sociální situace. Propast mezi chudými a bohatými regiony se ještě více zvětšila, což způsobuje nepokoje, v podobě stávek a demonstrací, i v současnosti. Uvolnění tvrdého Ben Aliho režimu mělo za následek velký příliv ilegálních imigrantů do Evropy, což způsobilo nebývalé komplikace v Itálii.

Arabské jaro však mělo i výrazné dopady na tuniskou politiku. Po volbách v roce 2011 se k moci dostali umírnění islamisté. To s sebou neslo určité obavy západních zemí, ale tyto obavy se ukázaly jako neoprávněné a Tunisko nastoupilo cestu demokratizace. I přes komplikace vláda prosadit některé důležité reformy. I když se zpožděním, v roce 2014 přijala novou tuniskou ústavu, která se stala důležitým krokem vpřed pro lidská práva.

V současnosti Nadějný vývoj země ohrožují radikální salafistické organizace, které se snaží o úplnou islamizaci Tuniska. V důsledku aktivit těchto organizací nedochází ke zlepšení bezpečnostní situace, která je důležitá pro již zmiňovaný cestovní ruch a zahraniční investice. Proto je důležité se zabývat tímto problémem a omezit činnost těchto organizací, které stojí v cestě ekonomickému vzestupu.

O budoucnosti Tuniska mohou rozhodnout nové volby do Márodního shromáždění, které jsou plánované na rok 2014. Doufejme, že se Tunisko stane vzorem pro další arabské země, které se v současnosti zmítají stále v nepokojích a jejich další vývoj není zatím znám.

Seznam literatury

- African Development Bank (AfDB). 2011. *The Revolution in Tunisia: Economic Challenges and Prospects*. URL
<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/North%20Africa%20Quarterly%20Analytical%20Anglais%20ok_North%20Africa%20Quarterly%20Analytical.pdf>
- African Development Bank. 2012. *African Economic Outlook 2012: Tunisia*. URL
<<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Generic-Documents/Tunisia%20Full%20PDF%20Country%20Note.pdf>>
- African Development Bank. 2012b. *Tunisia: Economic and Social Challenges Beyond the Revolution*. URL
<<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Tunisia%20Economic%20and%20Social%20Challenges.pdf>>
- African Development Bank. et al. 2013. *Towards a New Economic Model for Tunisia: Identifying Tunisia's Binding Constraints to Broad-Based Growth*. URL <<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Towards%20a%20New%20Economic%20Model%20for%20Tunisia%20-%20Identifying%20Tunisia's%20Binding%20Constraints%20to%20Broad-Based%20Growth.PDF>>
- Achy, L. 2011. Tunisia's Economic Challenges. *The Carnegie Papers*. Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace. URL
<http://carnegieendowment.org/files/tunisia_economy.pdf>
- Achy, L. 2012. *The Tourism Crisis in Tunisia Goes Beyond Security Issues*. URL
<<http://www.al-monitor.com/pulse/business/2012/06/the-tourism-crisis-in-tunisia-is.html#>>
- Akont. 2009. *Offshore a onshore mezinárodní daňové plánování - I. díl*. URL
<<http://www.akont.cz/cz/268.offshore-a-onshore-mezinarodni-danove-planovani-i-dil>>
- Alexander, Ch. 1997. *Authoritarianism and Civil Society in Tunisia: Back from Democratic Brink* URL <<http://www.merip.org/mer/mer205/authoritarianism-civil-society-tunisia>>
- Alexander, Ch. 2010. *Tunisia: stability and reform in the modern Maghreb*. New York, NY: Routledge.

- Aljazeera. 2011. *US ignored Tunisian corruption*. URL
 <<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/01/201111171299907176.html>>
- Aljazeera. 2014a. *Tunisia prime minister names new kabinet*. URL
 <<http://www.youtube.com/watch?v=y3wygLRmSHI>>
- Aljazeera. 2014b. *Foreign leaders hail Tunisia's constitution*. URL
 <<http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/02/foreign-leaders-hail-tunisia-constitution-201427144047687702.html>>
- Allani, A. 2009. The Islamists in Tunisia between confrontation and participation:1980–2008. *The Journal of North African Studies Vol. 14, No. 2. pp. 257–272/June 2009*. Tunis: Manouba University. URL <<http://www.righttononviolence.org/mecf/wp-content/uploads/2012/08/article-alaya-PDF.pdf>>
- Al-Raqiqi, S. *What Tunisia's Phosphate Crisis Says About Its State of Affairs*. URL
 <<http://www.al-monitor.com/pulse/business/2013/05/tunisia-phosphate-crisis-politics.html>>
- American Foreign Policy Council. 2013. *Tunisia*. URL
 <<http://almanac.afpc.org/Tunisia>>
- Atkinson, S. 2013. Revolution brings no job hopes for Tunisian's women. URL
 <<http://www.bbc.com/news/business-25262847>>
- BBC. 2013. *Tunisia declares Ansar al-Sharia a terrorist group*. URL
 <<http://www.bbc.com/news/world-africa-23853241>>
- BBC. 2014. *Tunisia assembly passes new constitution*. URL
 <<http://www.bbc.com/news/world-africa-25908340>>
- Beránek, O. 2013. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Bishara, D. 2014. Labor Movements in Tunisia and Egypt: Drivers vs. Objects of Change in Transition from Authoritarian Rule. *SWP Comments 1*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.
 URL<http://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2014C01_bishara.pdf>
- Bohlander, M. 2013. *The Youth Unemployment Crisis in Tunisia*. URL
 <<http://www.cipe.org/blog/2013/11/18/the-youth-unemployment-crisis-in-tunisia/#.UzbQodjjjIV>>
- Boughaza, M. 2010. *The Tunisia-European Union: Free Trade Area Fourteen Years On*. URL
 <http://www.iemed.org/anuari/2010/aarticles/Boughazala_Tunisia_EU_en.pdf>

- Boughzala, M. 2013. Youth Employment and Economic Transition in Tunisia. *Global Economy and Development Working Paper 57/January 2013*. Washington DC: Brooking Institution.
 URL<<http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2013/1/youth%20employment%20tunisia%20boughzala/01%20youth%20employment%20tunisia%20boughzala.pdf>>
- Bradley, R. J. 2012. *After the Arab spring: How the Islamists hijacked the Middle East revolts*. New York City: Palgrave Macmillan.
- Brisson, Z. Kate K. 2012. *Tunisia: From Revolutions to Institutions*. Washington, DC: World Bank. URL <<http://thereboot.org/tunisia/Reboot%20-%20Tunisia%20From%20Revolutions%20to%20Institutions.pdf>>
- BusinessInfo. 2013. *Podnikání a daně v Tunisku*. URL <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/podnikani-a-dane-v-tunisku-32009.html>>
- BusinessInfo. 2014. *EU a Tunisko uzavřely Partnerství v oblasti mobility*. URL <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/eu-eu-a-tunisko-uzavrely-partnerstvi-47429.html>>
- CIA. 2014. *The World Factbook: Tunisia*. URL <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ts.html>>
- Cole, M. 2011. *Tunisia migrants: Italy puts Europe on alert*. URL <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12461866>>
- Czefrica. 2013. *Unie arabského Maghribu*. URL <<http://www.czefrica.com/cs/regionalni-organizace/68-unie-arabskeho-maghribu.html>>
- Čuřík, J. 2013. *Ekonomie arabských zemí: mohou islamisté vládnout jinak?. Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Deutsche Welle. 2013. *The quiet environmental disaster in Tunisia*. URL <<http://www.dw.de/the-quiet-environmental-disaster-in-tunisia/a-16796561>>
- Economist Intelligence Unit. 2010. *Democracy Index 2010: Democracy in retreat*. URL <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf>
- EEAS (European Union External Action Service). 2014. *The EU-Tunisia Association Agreement*. URL <http://eeas.europa.eu/tunisia/association_agreement/index_en.htm>

- European Commission. 2012. *Country Factsheet: Italy 2012*. European Migration Network. URL <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/country-factsheets/italy-emn-country-factsheet_en.pdf>
- European Commission. 2013. *Tunisia*. URL <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/tunisia/>>
- Feedom House. 2010. *Freedom in the World: Tunisia*. URL <<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/tunisia#.UzP6T9jjIU>>
- Filiu, J-P. 2011. *The Arab revolution: ten lessons from the democratic uprising*. London: Hurst.
- FIPA. 2013. *Foreign Investment Balance January 2013*. URL <<http://www.investintunisia.tn/document/632.pdf>>
- FIPA. 2013. Presentation of Regions. URL " <http://www.investintunisia.tn/site/en/article.php?id_article=809>
- Food and Agriculture Organization of United Nations. 2014. *FAO Food Price Index*. URL <<http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>>
- Gall, C. 2014a. *Islamist Party in Tunisia Hands Power to Caretaker Government*. URL <<http://www.nytimes.com/2014/01/29/world/africa/islamist-party-in-tunisia-hands-power-to-caretaker-government.html>>
- Gall, C. 2014b. *Despite Signs of Progress, Security Issues Rise in Tunisia*. URL <http://www.nytimes.com/2014/02/08/world/africa/despite-signs-of-progress-security-issues-rise-in-tunisia.html?ref=tunisia&_r=1>
- Gana, A. 2012. The Rural and Agricultural Roots of the Tunisian Revolution: When Food Security Matters. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*. Vol. 19, No. 2, pp. 201–213/ May 2012. Cardiff: Research Committee on Sociology of Agriculture and Food. URL <<http://ijsaf.org/archive/19/2/gana.pdf>>
- Girgle, P. 2007. *Tunisko*. Praha: Libri.
- GlobalEDG. 2012. *Tunisia: History*. URL <<http://globaledge.msu.edu/countries/tunisia/history>>
- Hanlon, Q. 2012. *Security Sector Reform in Tunisia: A Year after the Jasmine Revolution*. Washington, DC: United States Institute of Peace. URL <<http://www.usip.org/sites/default/files/SR304.pdf>>
- Hegazy, A. I. 2008. *The Barcelona Process: Do we Need A Revised Strategic Focus or A Revised Seeting of Priorities?*. Sounio: Hellenic Foundation For European and

- Foreign Policy URL<http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2008/10/hegazy_barcelona_process.pdf>
- Heneghan, T. 2013. *Ambiguous religion policy backfires on Tunisia's ruling Islamists*. URL <<http://www.reuters.com/article/2013/09/03/us-tunisia-crisis-religion-idUSBRE9820C920130903>>
- Hesová, Z. 2012. Islamistické strany Severní Afriky u moci: Kontext vládnutí a první bilance. *Research Paper 5/2012*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky. URL <<http://www.amo.cz/novinky/islamisticke-strany-severni-afriky-u-moci-kontext-vladnuti-a-prvni-bilance.html>>
- Hesová, Z. 2013. Čuřík, J. 2013. Liberální dilemata po arabských revolucích. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Hole, A., Michael G., Daniel R.. 2007. *Tunisia*. Austrálie: Footscray, Vic. : Lonely Planet.
- Hospodářské noviny. 2006. *Tunisko: exotická země - standardní obchodování*. URL<<http://hn.ihned.cz/c1-19348620-tunisko-exoticka-zeme-standardni-obchodovani>>
- Human Rights Watch. 2013. *World Report 2013: Tunisia*. New York, NY: Human Rights Watch. URL <<http://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/tunisia?page=1>>
- Champion, M. 2013. *Tunisia's Unravelling Rests on Islamist Icon Rachid Ghannouchi*. URL <<http://www.bloomberg.com/news/2013-02-07/tunisia-s-unravelling-rests-on-islamist-icon-rachid-ghannouchi.html>>
- IMF. 2012. *Tunisia Faces Economic, Social Challenges amid Historic Transformation*. URL <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2012/car090512a.htm>>
- Kirkpatrick, D. D. 2011. Protests Spread to Tunisia's Capital, and a Curfew Is Decreed. URL<http://www.nytimes.com/2011/01/13/world/africa/13tunisia.html?ref=tunisia&_r=0>
- Kostlánová, A. 2010. *Sunnitský islámský fundamentalismus*. URL <<http://kostlanova.blog.idnes.cz/c/146898/Sunnitsky-islamsky-fundamentalismus.html>>
- Lamboley, C. 2012a. *Tunisian Farmers Call for Renewed Support of Conservation Agriculture*. URL <<http://www.tunisia-live.net/2012/03/16/tunisian-farmers-call-for-renewed-support-of-conservation-agriculture/>>

- Lamboley, C. 2012b. *Organic Agriculture Blossoms in Tunisia*. URL
 <<http://www.tunisia-live.net/2012/03/23/organic-agriculture-blossoms-in-tunisia/>>
- Manfreda, P. 2014. *How the Arab Spring Started: Tunisia, the Birthplace of the Arab Spring*. URL <<http://middleeast.about.com/od/tunisia/tp/How-The-Arab-Spring-Started.htm>>
- Masetti O., Kevin K., Magdalena F. a Jacob F. 2013. *Two years of Arab Spring: Where are we now? What's next?*. Frankfurt am Main: Deutsche Bank research. URL
 <https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000300328/Two+years+of+Arab+Spring%3A+Where+are+we+now%3F+What%E2%80%99s+next%3F.pdf>
- McNally, D. 2011. *Tunisia and the global crisis*. URL
 <<http://socialistworker.org/2011/01/24/tunisia-and-the-global-crisis>>
- Miller, T., Kim R. H. 2011. *2011 Index of Economic Freedom*. Washington, DC: The Heritage Foundation. New York, NY: The Wall Street Journal. URL
 <http://www.heritage.org/index/pdf/2011/index2011_highlights.pdf>
- Moore, C. H. 1962. The Neo-Destour party of Tunisia: A Structure for Democracy?. *World Politics*. URL <http://chenry.webhost.utexas.edu/public_html/wp1962/0.pdf>
- Müller, Z. 2011. Když Arabové volají po demokracii. *Arabské jaro rok poté: naděje, nebo zklamání? : sborník textů. Ekonomika, právo, politika, č. 98/2012*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Murphy, C. E. 1999. *Economic and Political Change in Tunisia. From Bourguiba to Ben Ali*. New York, NY: St. Martin's Press.
- MZV (Ministerstvo zahraničních věcí ČR). nevedeno. *Tunisko*. URL
 <http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/tunisko/politika/zahranicne_politicka_orientace.html>
- Naik, G. 2003. *Tunisia Wins Population Battle, And Others See a Policy Model: Women, Economy Gain With Lower Rate Of Birth, but Unemployment Figure Rises*. URL <http://www.mongabay.com/external/tunisia_population.htm>
- O'Sullivan, A., Marie-Estelle R. a Jorge Galvez M. 2011. Opportunities and Challenges in the MENA Region. *OECD: Middle East and North Africa*. URL
 <<http://www.oecd.org/mena/investment/49036903.pdf>>
- OECD. 2012. *OECD Policy Investment Reviews: Tunisia 2012*. OECD Publishing. URL <<http://dx.doi.org/10.1787/9789264179172-en>>

- OECD. 2013. OECD Integrity Review of Tunisia: The Public Sector Framework. *OECD Public Governance Reviews*. Paris: OECD Publishing. URL <<http://dx.doi.org/10.1787/9789264194175-en>>
- OilPrice. 2013. *Is Tunisia the New Hot Spot for Energy Investors? Interview with John Nelson*. URL <<http://oilprice.com/Interviews/Is-Tunisia-the-New-Hot-Spot-for-Energy-Investors-Interview-with-John-Nelson.html>>
- Oxford Business Group. 2013. *Tunisia takes steps to bolster the banking sector*. URL <http://www.frontiermarketnetwork.com/article/4583-tunisia-takes-steps-to-bolster-the-banking-sector#.Uzg0ztgU_IX>
- Oxford Islamic Studies. 2014. *Islamic Modernism and Islamic Revival*. URL <<http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t253/e9>>
- Padmore, R. 2013. *Tunisia tourism industry looks rebuild*. URL <<http://www.bbc.com/news/business-23322100>>
- Reuters. 2010. *FACTBOX-World's top five producers of phosphate*. URL <<http://www.reuters.com/article/2010/09/02/fertiliser-japan-idUSTOE67N04020100902>>
- Saleh, H. 2014. *Tunisia pins hopes to attracting investment to tackle high unemployment*. URL <<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d209aa1a-8dc4-11e3-bbe7-00144feab7de.html>>
- Shanaáh, Š. 2013. *Islámská zima nebo soumrak islamistů?. Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Sherwood, L. 2013. *Tourism rescuing Tunisia*. URL <<http://www.ipsnews.net/2013/09/tourism-rescuing-tunisia/>>
- Squires, N. 2011. *Italy riot police clash with refugees after Lampedusa centre is burned down*. URL <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/8778844/Lampedusa-fire-Centre-burned-down-by-Tunisian-refugees.html>>
- The Economist. 2014. *The Salafist Struggle*. URL <<http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2014/01/dispatch-tunisia>>
- The Financial Times. 2013. *Tunisia: Economic revival depends on banking reconstruction*. URL <<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7a8978c4-c196-11e2-9767-00144feab7de.html#axzz2vY3K6mEF>>

- The Guardian. 2011. *Italy protests as France blocks train carrying migrants from Tunisia*. URL <<http://www.theguardian.com/world/2011/apr/17/italy-protests-france-tunisia-migrant-train>>
- The Heritage Foundation. 2014. *2014 Index of Economic Freedom: Tunisia*. URL <<http://www.heritage.org/index/country/tunisia>>
- Torelli M. S., Fabio M. a Francesco C. 2012. Salafism in Tunisia: Challenges and Opportunities for Democratization. *Middle East Policy Council*, 19 (4). URL <<http://mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/salafism-tunisia-challenges-and-opportunities-democratization>>
- TradeArabia. 2013. *Tunisia open to new technologies, partnerships*. URL <http://www.tradearabia.com/news/OGN_243416.html>
- Ťupek, P. 2013. Salafismus na křižovatce: případ Egypta a Tuniska. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- U.S. Department of State. 2012. *2012 Investment Climate Statement*. URL <<http://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2012/191253.htm>>
- U.S. Energy Information Administration. 2013. Tunisia. URL <<http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=ts>>
- Wallach, B. 2005. *Understanding the cultural landscape*. New York: Guilford Press.
- Washington Post. 2014. *Tunisia*. URL <<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/countries/tunisia.html>>
- World Bank. 2014a. World Development Indicators. *World DataBank*. URL <<http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators#>>
- World Bank. 2014b. *Country and Lending Groups*. URL <http://data.worldbank.org/about/country-classifications/country-and-lending-groups#Upper_middle_income>
- World Bank. 2014c. *GDP per capita (current US\$)*. URL <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>>
- World Bank. 2014d. *Country and region specific forecasts and data*. URL <<http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects/data?region=MNA>>

Yüksel, A. B., Yılmaz B. 2013. *The Arab Spring in Tunisia: A Liberal Democratic Transition?*. URL <<http://eds.a.ebscohost.com/eds/results?sid=79d937e6-f269-469a-a758-e6c0859a5a20%40sessionmgr4004&vid=2&hid=4210&bquery=arab+AND+spring+AND+%22in%22+AND+tunisia&bdata=Jmxhbmc9Y3MmdHlwZT0wJnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d>>